

VÅLDTAGEN

- Ett förpliktigande epitet

En kritisk diskursanalys

Abstract

Our purpose has been to review and analyse the representation of rape, as well as discussions concerning rehabilitation, present in texts targeted at professionals and/or female victims of rape. We wish to investigate whether female victims of rape themselves are given the opportunity of individual positioning with regard to the crimes they have been exposed to. We consider it to be of relevance that female victims of rape themselves are given the opportunity to act, react and feel individually in the context in which they find themselves, without judgement or certain expectations on how to act being dealt to them from their surroundings. Our research questions have been as follows; what views of the phenomenon that is rape are presented in the texts? Do the texts apply any specific theoretical analysis aimed at the possible explanations of the phenomenon that is rape? In what ways do the texts present the significance of rape for the female rape victim? How are the victims feelings of disgrace, guilt and disgust with regard to rape explained, are these reactions linked to the understanding of female sexuality? How are methods of the rehabilitation of female rape victims presented in the texts? Do the texts render possible any other/varying subject positions as a female rape victim? To answer these research questions we have applied a critical discourse analysis on our selection of texts and thereafter made a connection to relevant theory. The results of our study showed that our research material points out how rape is the utmost degrading and humiliating event that a woman can endure. The research material also builds on the assumption of a kind of gender order that systematically subordinates women to men. Out of the research material we could extract tellings of women who more than often experience feelings of guilt, disgrace and disgust having been subjects to rape. This was linked to the understanding of female sexuality in the sense that women often have to assume responsibility for their own sexuality as well as for that of the man. Methods of rehabilitation present in our research material consisted of varying forms of therapeutic conversations. The research material did not present other/varying subject positions to access as a female victim of rape apart from the ones consisting of feelings of humiliation, violation, disgrace, guilt or similar reactions. Women who diverged from before mentioned representations of the crime where either redeemed "in denial" or not mentioned at all.

Key words: Rape, discourse, subject positioning, Judith Butler, gender hegemony, Norman Fairclough, objectification, sexuality.

Abstract

Vårt syfte har varit att granska och analysera representationen av våldtäkt samt diskussioner om rehabilitering i texter som riktar sig till professionella och/eller våldtäktsutsatta kvinnor. Detta för att undersöka huruvida våldtagna kvinnor ges utrymme till att själva positionera sig i förhållande till det brott de utsatts för. Vi anser det vara av vikt att våldtagna kvinnor själva ges möjlighet att agera, reagera och känna individuellt utan bedömning och förväntningar på ett visst beteende från omgivningen. Frågeställningarna för vårt arbete har varit; vilken syn på våldtäkt som fenomen förmedlas i texterna? Utgår texterna från någon form av teoretisk analys om bakomliggande orsaker till våldtäkt som fenomen? Hur framställer texterna innebörden av en våldtäkt för den kvinna som blivit utsatt? Hur förklaras kvinnors känslor av skam, skuld och äckel i relation till en våldtäkt, länkas detta till synen på kvinnlig sexualitet? Hur framställs metoder för rehabilitering för våldtäktsutsatta kvinnor i texterna? Lämner texterna utrymme för andra/olika subjektpositioner som våldtagen kvinna? För att besvara dessa frågeställningar har vi genomfört en kritisk diskursanalys på vårt urval av textmaterial och kopplat detta till relevant teori. Resultatet av undersökningen var att materialet framhöll våldtäkt som det mest kränkande och förnedrande en kvinna kan utstå. Materialet utgick också i sitt synsätt från en föreställning om en könsmaktordning som underordnar kvinnor i förhållande till män. I materialet framkom det att kvinnor ofta känner skuld, skam och äckelkänslor efter en våldtäkt, något som kopplades till kvinnors sexualitet på så sätt att materialet underströk hur kvinnor förväntas ta ansvar för både den egna sexualiteten och mannens. Metoder för rehabilitering framhölls i materialet i form av olika samtalsövningar. Materialet visade inte upp olika, eller varierande, subjektpositioner för den våldtagna kvinnan, utan framhöll liknande representationer av den våldtagna kvinnans känslor av kränkhet, förnedring, skuld, skam och liknande. Kvinnor som avvek från denna representationen ansågs förneka övergreppet eller belystes inte alls.

Nyckelord: Våldtäkt, diskurs, subjektpositionering, Judith Butler, könshegemoni, Norman Fairclough, objektifiering, sexualitet.

Innehållsförteckning

Förord	1
1. Inledning	2
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar	3
2. Metod	4
2.1 Urval och avgränsningar	4
2.2 Materialgenomgång	5
2.3 Kvalitativ innehållsanalys	7
2.4 Kritisk diskursanalys	8
2.5 Metodkvalitet och forskarens roll	11
3. Teori	13
3.1 Teoretiska referenser	13
3.1.1 Foucault, diskurs, vetande och makt	13
3.1.2 Laclau, Mouffe och subjektspositionering	15
3.1.3 Judith Butler, kön, genus och sexualitet	16
3.2 Begreppsutredning	18
3.2.1 Socialkonstruktionism	18
3.2.2 Diskursbegreppet	18
3.2.3 Kön/Genus	20
3.2.4 Könshegemoni	20
4. Forskningsläge	22
4.1 Våldtäktsforskning	22
4.2 Kritisk forskning om samhället och sociala institutioner	26
5. Analys	28
5.1 Steg 1 – Fokusera på ett socialt problem som har en språklig aspekt	28
5.2 Steg 2 – Identifiera hindren för att problemet skall lösas	28
5.2.1 Kontextuell analys – Relationer, identiteter och kulturella värderingar	29
5.2.1.1 Nätverk av praktiker problemet är situerat inom	29
5.2.1.2 Sociala relationer och praktiken	33
5.2.1.3 Sociala identiteter och praktiken	37
5.2.1.4 Kulturella värderingar och praktiken	46
5.2.2 Strukturell analys – Diskursordningen	50
5.2.2.1 Interaktionell analys	51
5.2.2.2 Interdiskursiv analys	53
5.2.2.3 Lingvistisk och semiotisk analys	55
5.3 Steg 3 –	
Överväg om den sociala ordningen på något sätt ”behöver” problemet	62
5.4 Steg 4 - Identifiera möjliga vägar förbi problemet	64
5.5 Steg 5 - Reflektera kritiskt över analysen	67
6. Avslutning	68
6.1 Sammanfattning	68
6.2 Slutdiskussion	71
Källförteckning	74

Till Lena och Kit

Förord

Det var under studier vid Genusvetenskapliga institutionen i Lund som de första funderingarna på denna uppsats tog sin form. Att befinna sig i ett sammanhang som vare sig skuldbelade eller patologiserade, utan som istället lyckades dekonstruera kvinnlig sexualitet ur ett samhälleligt och historiskt perspektiv var upprinnelsen till många av de funderingar och tankeresonemang som presenteras längre fram i denna uppsats. Vi vill därför rikta ett stort tack till Centrum för genusvetenskap vid Lunds universitet men även till alla de vänner med vilka vi fört otaliga diskussioner om detta fenomen och dess problematik. Tack till Mia, Anna, Emma, Josefin och Petra. Tack också till de kvinnor som råkat oss på vägen, delgivit oss av sina erfarenheter av sexualiserat våld och fått oss att börja ifrågasätta den diskurs som råder kring kvinnor som på olika sätt har utsatts för sexuella övergrepp. Det är för deras skull som uppsatsen är skriven. För att öppna upp för nytänkande, för att skapa debatt, och framförallt för att dessa kvinnor i vår mening har rätt till sin egen definition och tolkning av de brott de har utsatts för. Avslutningsvis vill vi tacka vår fantastiska handledare Sara Edenheim som hjälpt oss att bibehålla fokus samtidigt som hon hela tiden har uppmuntrat oss, framlagt spännande förslag till ändringar och visat ett mycket uppskattat engagemang.

1. Inledning

En av anledningarna till varför vi har valt att skriva den här uppsatsen är viljan att öka vår egen förståelse för fenomenet våldtäkt så som det konstrueras i språket och i texter. Samtidigt som vi önskar öka våra kunskaper vill vi också belysa på vilket sätt som representationen av våldtäkt som våldshandling förmedlas, samt hur detta i förlängningen kan tänkas bidra till att konstituera en särskild identitet för den våldtagna kvinnan som sådan. Kunskapen om våldtäkt och vad den förväntas föra med sig för konsekvenser finns närvarande hos de flesta kvinnor under deras uppväxttid (Eliasson, 1997). Det är ingen ovanlig handling att utsättas för och berättelserna om övergrepp finns ofta invävda i direkta sociala nätverk, i media, såväl som i samhällsdiskurser/en (a.a.). Detta bidrar till en allmängiltig tolkning och förförståelse av våldtäkten som fenomen. Det är denna diskurs vi är intresserade av att i följande arbete presentera, diskutera och ifrågasätta. Dvs. den diskurs som råder kring våldtäktsoffer, kring våldtäktens innebörd samt specifikt kring vilka sätt en våldtagen kvinna sägs reagera på och känna. Från att ha varit ett undanskymt problem, kan våldtäkt idag klassas som ett samhällsproblem (Amnesty rapport, 2004), (Eliasson, 1997). Detta har bidragit till ett uppsving av forskning som framför allt har kommit att problematisera lagstiftningen kring sexuella övergrepp och framhävt kvinnors rätt till kroppslig integritet (Amnesty rapport, 2004). Tillsynes lite forskning belyser dock metoder för hur omgivningen bör bemöta och förstå en kvinna som utsatts för våldtäkt. Vi vill därför rikta fokus mot dessa tankar och hur de tar sig uttryck inom befintlig sexualbrottsdiskurs.

1.1 Problemformulering

Att våldta en kvinna betraktas som skamligt, ondskefullt och vidrigt. En man som våldtar stigmatiseras och kan antagligen aldrig reparera den skada han vållat sin omgivning om han skulle drista sig till att berätta om sina illgärningar. Det samma skulle kunna påstås gälla för en våldtagen kvinna. Att ha blivit utsatt för en våldtäkt innebär att man har brännmärkts. Det blir problematiskt att yrka på rätten till neutralitet som våldtagen. För att kunna förstå våldtäkten krävs vissa medel, vissa gemensamma känslouttryck, som är nödvändiga för att som våldtagen kunna göra sig själv begripbar för andra (Jeffner, 1998). Våldtäkten blir inte trovärdig utan dessa självklara emotioner. Vi kan enbart förstå denna handling i termer av rädsla, våld, förakt och skam. När dessa stötespelare saknas innebär det nästan omedelbart ett ifrågasättande av huruvida våldtäkten överhuvudtaget har skett. En kvinna som blivit utsatt för en våldtäkt förväntas bete sig efter ett visst föreskrivet känsloprotokoll (Wennstam, 2002)

(Jeffner, 1998). Vår uppfattning är att den allmänna förståelsen av våldtäkt som förnedrande och kränkande, det värsta som kan drabba en kvinna, medför att tjejer i en mycket tidig ålder tvingas förhålla sig, samt anpassa sig, till risken att bli utsatta för sexualiserat våld. Rädslan för att bli utsatt för övergrepp kan vidare sägas kontrollera kvinnor som kollektivt samt systematiskt begränsa deras rörelsemöjligheter i det offentliga rummet (Wendt Höjer, 2002). Vi anser att det krävs en vidare granskning och analys av den diskursiva representationen av våldtäkt och av hur synen på rehabilitering ser ut för våldtäktsutsatta kvinnor. Vi vill söka se hur kvinnans identitet som våldtagen konstrueras och konstitueras inom och utifrån tillhörande diskurs och vad olika texter har att förmedla om våldtäktens innebörd för den utsatta kvinnan. Framför allt ställer vi oss frågorna; existerar subjektetsfrihet i diskursen och i texter som behandlar problematiken? Kan man välja sin egen identitet som våldtagen kvinna eller är detta något som påtvingas en? Olika texter förmedlar sina bilder av hur en våldtäkt upplevs och konstituerar på detta sätt oundvikligen ett föreskrivet ramverk för vilka känslor som en våldtäkt innebär för den utsatta. Vissa reaktioner innefattas i diskursen, vissa utesluts. Vad är det som reglerar denna konstitution?

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att granska och analysera representationen av våldtäkt samt diskussioner om rehabilitering i texter som riktar sig till professionella och/eller våldtäktsutsatta kvinnor. Detta för att undersöka huruvida våldtagna kvinnor ges utrymme till att själva positionera sig i förhållande till det brott de utsatts för. Vi anser det vara av vikt att våldtagna kvinnor själva ges möjlighet att agera, reagera och känna individuellt utan bedömning och förväntningar på ett visst beteende från omgivningen.

1.3 Frågeställningar

- Vilken syn på våldtäkt som fenomen förmedlas i texterna?
- Utgår texterna från någon form av teoretisk analys om bakomliggande orsaker till våldtäkt som fenomen?
- Hur framställer texterna innebörden av en våldtäkt för den kvinna som blivit utsatt?
- Hur förklaras kvinnors känslor av skam, skuld och äckel i relation till en våldtäkt, länkas detta till synen på kvinnlig sexualitet?
- Hur framställs metoder för rehabilitering för våldtäktsutsatta kvinnor i texterna?
- Lämnar texterna utrymme för andra/olika subjektspositioner som våldtagen kvinna?

2. Metod

För att kunna få fram ett så adekvat forskningsresultat som möjligt bör man, enligt merparten av metodlitteraturgenomgångar, moderera valet av metod efter, eller i samband med, frågeställningens utvecklande. Forskningsmetodologiskt sett kan man urskilja två separata inriktningar avseende metod; kvantitativa respektive kvalitativa metoder. Inom forskningsmetodiken brukar man tala om kvantitativa metoder i kontexter av omfångsundersökningar och generaliserbar data. Den kvantitativa metoden har som ambition att med siffror och statistik kunna beskriva och mäta undersökt material. Den kvalitativa metoden, till skillnad från den kvantitativa, syftar i större utsträckning till att försöka beskriva och kartlägga åsikter, attityder och/eller emotioner i ett material (May, 2001). Kvalitativa metoder används i syfte att försöka kartlägga och undersöka människors sätt att tänka, tala, reagera och/eller handla med avseende på ett specifikt fenomen (Holme & Solvang, 1997:92). I överensstämmelse med vårt syfte anammar vi den kvalitativa metoden, då vi har en ansats som i stor utsträckning söker gå på djupet och tillskansar förståelse för attityder och förhållningssätt till ett fenomen snarare än att mäta en specifik företeelse.

2.1 Urval och avgränsningar

Som metodlitteratur så ofta påpekar rör det sig oftast inte om ett vetenskapligt studieurval vid kvalitativa undersökningar, utan om ett urval som är undersökningsrelevant i förhållande till syfte och frågeställningar (May, 2001). I linje med detta påstående har vi sökt och sammanställt vårt undersökningsmaterial. Vi har valt att innefatta texter som vi anser kan ha bidragit till, eller kan ses som en del av, den svenska diskursen om våldtäktsproblematiken samt som belyser hur våldtagna kvinnor reagerar och känner. När vi valde ut materialet gick vi på tillgänglighetsprincipen, dvs. att vi såg vilka texter som dök upp i allmänna bibliotekskataloger så som vid stadsbibliotek och universitetsbibliotek. Vi sökte på ”våldtäkt” och på ”sexuella övergrepp” och gick till väga på ett sätt som vi föreställde oss att en ”yrkesprofessionell” eller en ”våldtäktsutsatt” som är intresserad av att läsa om våldtäkt, reaktioner på våldtäkt, samt möjlighet till rehabilitering skulle ha kunnat gå till väga på. Vi skiljde ut materialet från andra texter som dök upp i sökningen genom att låta ”vetenskaplighet” vara ledordet för de böcker som kom att inkluderas i vårt material. Böcker som var skrivna av socionomer eller av andra professionella yrkesgrupper och texter som finansierats av statliga organisationer ansåg vi kunde sägas tillhöra denna grupp av ”vetenskapliga” texter. Trots att vi gick igenom en stor mängd texter på jakt efter relevanta

sådana urskiljdes slutligen endast fyra böcker som diskuterade våldtäktsproblematiken på ett sådant sätt att våra frågeställningar kunde tillämpas och besvaras. Vårt urval grundar sig inte i att söka skapa en generaliserbar modell för att granska texter som har till syfte att belysa våldtäktsproblematiken, utan har snarare som ambition att problematisera och belysa olika sätt att se på våldtäkt i en tillsynes sluten diskurs angående fenomenet. Våra avgränsningar har dessutom utgjorts av det faktum att vi inte har valt att undersöka vare sig barn (individer under femtonårs ålder) eller män som utsatts för våldtäkt. Anledningar till detta grundar sig till mångt och mycket i att materialet i så fall hade blivit alldeles för stort att analysera. Fokus ligger främst på att analysera diskursen kring kvinnor som blivit utsatta för sexualbrott, då de på grund av sin ålder kan anses ha anammat och utvecklat en sexualitet som kan vara relevant i relation till det brott de har utsatts för. Att både barn och män i viss utsträckning blir utsatta för sexuella övergrepp vet vi. Dessa är ämnen som absolut förtjänar forskningsfokus. Trots detta har vi valt att undersöka hur våldtäkt på vuxna kvinnor problematiseras i olika texter. Anledningar till detta är framförallt att våldtäkt på kvinnor under senare tid har getts status som ”socialt problem”, samt debatterats friskt i media och i facklitteratur. Dessutom upplever vi ämnet som speciellt brännbart i och med den nya sexualbrottslagsstiftningen, anno 2005.

2.2 Materialgenomgång

Vi har valt att använda oss av textmaterial som behandlar våldtäktsproblematiken. Texterna som vi kommer att analysera sträcker sig mellan åren 1979 och 2005. Denna spridning var ett mer slumpmässigt än medvetet urval då vi sökte i bibliotekskataloger vid Lunds stadsbibliotek och vid Universitetsbiblioteket i Lund. Vi letade efter material som hade till syfte att belysa våldtäktsproblematiken och att påverka uppfattningar hos professionella som möter våldtäktsutsatta men även material som riktade sig till våldtagna kvinnor. Vårt material belyser kvinnors reaktioner efter en våldtäkt, samt tillhandahåller i viss utsträckning ett förhållningssätt till brottet för de utsatta att anamma. Vissa av texterna har, helt eller till viss del, som syfte att utbilda ”professionella” i bemötande av kvinnor som utsatts för våldtäkt. Vi kommer i följande avsnitt att överskådligt presentera materialet medan det längre fram i uppsatsen följer mer utförliga innehållsbeskrivningar.

Material

Att hantera livet efter en våldtäkt - kris och läkning, praktiska tips. Boken är från 1996 och redaktörer är Rosemarie Arnmark och Maria Eriksson. Materialet har till syfte att redogöra för

våldtäktsproblematiken, samt för våldtäktskrisens innebörd för kvinnor som blivit utsatta för handlingen. Boken lägger stor vikt vid att belysa kvinnors egna berättelser av de våldtäkter de har utsatts för. Fokus ligger även på konkreta tips om vilken hjälp dessa kvinnor kan få, samt hur man kan hantera livet efter en våldtäkt och börja läka. Boken är finansierad med bidrag från Folkhälsoinstitutet.

Våldtäktskrisen. Boken är från 1983 och är författad av Eva Hedlund et al. Boken beskriver 184 kvinnors upplevelser av våldtäkt och belyser den så kallade "våldtäktskrisen" som dessa kvinnor genomgår. Boken lägger stor vikt vid de emotioner och reaktioner som kan tillskrivas efterbörden av en våldtäkt. *Våldtäktskrisen* har kommit att användas som bruksbok för socialarbetare, poliser, sjukvårdspersonal, jurister, anhöriga och andra som kommer i kontakt med våldtagna kvinnor. Boken syftar till att utbilda ovanstående yrkeskategorier i professionellt bemötande av en kvinna som blivit våldtagen. Här sammanställs nödvändig kunskap om kännetecknen för en "våldtäktskris", samt hur professionella kan ge krisstöd och kristerapi. Eva Hedlund är socionom och psykoterapeut, boken ingår som en del i forskningsprojektet "Möta och arbeta med våldtäktsproblematik" som initierades vid RFSU-kliniken i Stockholm år 1979. Delegationen för social forskning (DSF) som är beredande organ till Socialdepartementet har finansierat boken.

Jag kallade det aldrig för våldtäkt - att möta våldtagna kvinnor. Boken är från 2005 och är författad av Josefin Grände, samordnare för stödverksamheten på Team för Våldtagna Kvinnor på Alla Kvinnors Hus i Stockholm. Boken riktar sig till alla de som kommer i kontakt med våldtagna kvinnor. Grände förmedlar vad som är viktigt att tänka på i mötet med kvinnor som blivit utsatta för en våldtäkt. Innehållsmässigt för boken fram en rehabiliterande ansats för utsatta kvinnor genom att lyfta fram hur man som professionell kan använda sig av behandlande samtalsserier och samtalsgrupper. Boken är finansierad genom Allmänna Arvsfonden och ROKS står för bistånd med tryckning av boken.

Våldtäktskliniken - att möta och arbeta med våldtäktsproblem. Boken är från 1979 och är författad av Eva Hedlund, Birgitta Lundmark och Gunilla Lundmark, samtliga socionomer och psykoterapeuter. Den ursprungliga avsikten med boken var att sammanställa en rapport till sexualbrottskommittén, som gjort det ekonomiskt möjligt för Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) att öppna en mottagning för kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp. Resultatet blev *Våldtäktskliniken - att möta och arbeta med våldtäktsproblem.* De

sammanfattade erfarenheterna som framkommer i boken bygger på ”våldtäktsklinikens” arbete som kom till stånd i samband med denna finansiering. Syftet med boken är att lyfta fram våldtäktsproblematiken. Att beskriva kvinnors reaktioner efter en våldtäkt men även hur man som professionell bäst kan bemöta dessa känslor och reaktioner.

2.3 Kvalitativ innehållsanalys

Den kvalitativa innehållsanalysen, eller textanalysen, ses som en plattform för att sätta sig in i det valda undersökningsmaterialet. I följande avsnitt kommer vi att övergå till den mera precisa analysmetoden ”kritisk diskursanalys” som vi valt att applicera på vårt material och analysen därav. Anledningen till att vi valt att inledningsvis redogöra för den kvalitativa innehållsanalysen är att vi i stor utsträckning följt denna metod då vi har börjat bearbeta vårt material och sökt belysa de problemområden och teman vi vill undersöka närmre. I analysen av en text är det brukligt att strukturera upp materialet via två olika modeller; helhetsanalys respektive delanalys. Vi har valt att ta avstamp i den förstnämnda av dessa operationaliseringsbegrepp. Helhetsanalysen går ut på att överskådligt se till materialet som en helhet för att sedan under vidare genomläsning utdra intressanta problemområden och teman ur det. Problemområden eller teman som blir synliga får sedan lägga en grund för syfte och frågeställningar. Denna metod framhåller signifikansen av att placera in det aktuella materialet inom den kontext där den konstruerades för att skapa en djupare förståelse (Holme & Solvang, 1997). Metoden är lämplig då vissa delar av innehållet anses vara viktigare än andra och är en vanlig metod inom samhällsvetenskapen som sådan.

Helhetsanalysen delas upp i tre faser för att möjliggöra en strukturering av materialet. Fas ett innebär att forskaren efter genomläsning av materialet sammanställer relevanta teman och problemområden. Det kan vara en produkt av återkommande teman i texten eller av motsägelsefulla påståenden och uppfattningar som forskaren önskar belysa närmre. Utifrån detta förfarande formuleras sedan frågeställningarna i fas två, något som enklast görs genom att problemområdena skiljs ut och konkretiseras. Den tredje, och slutliga, fasen innebär en systematisk analys av materialet utifrån de problemområden och teman forskaren har lokaliserat i tidigare skede. Vidare genomförs analysen genom att specifika problemområden sätts i relation till valda teoretiska begrepp och analysverktyg (Holme & Solvang, 1997).

2.4 Kritisk diskursanalys

För att kunna närma oss vårt material och tydligt strukturera det inför en kritisk analys har vi valt att ta utgångspunkt i diskursanalys. Genomförandet av en diskursanalys är inte helt okomplicerat och vi har tagit del av en mängd olika ståndpunkter inom fältet för diskursteori och metod. Diskursanalys kan till stor del sägas bestå av teoretiska antaganden och studier av olika material. Det kan därför innebära svårigheter att skilja teori från metod, vilka inom diskursanalysen snarare kan betraktas som intimt sammanlänkade. Få diskursteoretiker behandlar diskursanalysen som en särskild metod utan snarare som ett relativt flexibelt angreppssätt för att problematisera och analysera text och material (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Norman Fairclough är en engelsk lingvist som fört fram den kritiska diskursanalysen som metod. Vi har valt att utgå från Faircloughs modell, då den är illustrativ för hur en diskursanalys kan operationaliseras men även för att kritisk diskursanalys har till syfte att analysera rådande diskursiva förhållanden i relation till en social kontext och struktur för att möjliggöra för social förändring. Faircloughs argumentation har sin bas i Foucaults syn på diskursbegreppet men innehåller även viktig kritik mot Foucault. Exempelvis tar Fairclough avstånd från uppfattningen att diskursen i sig är maktfullkomlig och hela tiden reproducerar maktförhållande. Han lyfter istället fram ett dialektiskt förhållningssätt mellan text, diskursiv praktik och social praktik (Fairclough, 2003).

Vi tolkar det som att Fairclough vill betona diskursernas föränderlighet med avseende på förändrade maktförhållanden inom samhällslivet. Fairclough driver även tesen att diskurser inte bara är konstituerande utan att även dessa konstitueras. Diskurser uppstår inte från ingenstans, utan de baseras och formas ur tidens redan rådande diskurser. En viktig aspekt av Faircloughs argumentation är att han anser att världen konstitueras av ojämlika maktförhållanden mellan sociala grupper samt att dessa grupper innehar olika stora möjligheter att påverka rådande diskurser och att lyfta fram sina egna ståndpunkter och befästa dem (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:79-80). Orsaker till ovanstående står att finna i den sociala organiseringen enligt kategorier av klass, kön och etnicitet. Grupperingar som innebär olika mycket tillgång till makt för dess medlemmar. Vi har således beslutat oss för Faircloughs modell för genomförandet av en kritisk diskursanalys, dels för att metoden i sig har till syfte att belysa ojämlikhet mellan grupper, dels för att den implicit har ett syfte att verka för social förändring (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Nedan följer den modell som ligger till grund för vår kommande analys. Det är en reviderad version av Norman Faircloughs *modell för kritisk diskursanalys*. Förändringar som gjorts har främst som syfte att underlätta för läsaren då de olika delmomenten efter revidering på ett tydligt sätt stämmer

överens med vår avsnittsindelning och med tillhörande rubriker.

Analysmodell (jmf Fairclough, 2003:209)

5.1 Steg 1 - Fokusera på ett socialt problem som har en språklig aspekt

5.2 Steg 2 - Identifiera hindren för att problemet skall lösas

5.2.1 Kontextuell analys - Relationer, identiteter och kulturella värderingar

5.2.1.1 Nätverk av praktiker som problemet är situerat inom

5.2.1.2 Sociala relationer och praktiken

5.2.1.3 Social identiteter och praktiken

5.2.1.4 Kulturella värderingar och praktiken

5.2.2 Strukturell analys - Diskursordningen

5.2.2.1 Interaktionell analys

5.2.2.2 Interdiskursiv analys

5.2.2.3 Lingvistisk och semiotisk analys

5.3 Steg 3 - Överväg om den sociala ordningen på något sätt "behöver" problemet

5.4 Steg 4 - Identifiera möjliga vägar förbi problemet

5.5 Steg 5 - Reflektera kritisk över analysen

Utgångspunkten för den kritiska diskursanalysen är att i steg 1 lokalisera det sociala problemet man ämnar undersöka. Att det sociala problemet skall ha en språklig aspekt definierar vi som, sett ur en socialkonstruktionistisk synvinkel, att den sociala verkligheten konstrueras via talet, samt att detta även har en inverkan på konstruktionen av sociala problem. Den största delen av analysen brukar sedan struktureras med hjälp av steg 2. Texten analyseras genom att lyfta fram samband mellan den diskursiva praktiken och andra sociala praktiker som går att relatera till materialet. Genom att analysera den diskursiva praktiken, samt sätta den i relation till andra sociala praktiker, kan man som forskare se hur de maktförhållanden som råder mellan olika grupper av människor manifesteras. För att vidga analysen relateras texten och granskas i förhållande till andra element av praktiken så som sociala relationer, sociala identiteter och kulturella värderingar (Fairclough, 2003).

När det gäller vår undersökning syftar ovanstående del till att se hur representationen av våldtäktsfenomenet i materialet samspelar med, och eventuellt påverkar eller påverkas av, sociala relationer, sociala identiteter och kulturella värderingar. Modellen närmar sig sedan en vidare granskning av diskursen. Med begreppet *diskursordning* syftar Fairclough till hur en

kontext, på en och samma gång, består av en mängd olika diskurser. Att Fairclough anser det nödvändigt att granska diskursordningen förstår vi som att han vill betona vikten av att forskaren reflekterar över *vilken* diskurs han eller hon har till syfte att analysera. I den *interaktionella analysen* ställs de olika diskurserna som är närvarande i materialet mot varandra för att se hur de samspelar. Olika material kan vara olika komplexa på så sätt att olika diskurser och inriktningar manifesteras samtidigt. Genom denna del kan man komma åt olikartade positioner samt likheter och/eller motstridigheter mellan aktuella diskurser. Den *interdiskursiva analysen* syftar till att belysa likheter och skillnader mellan textmaterial som producerats inom samma diskurs. I vårt fall kommer detta att ta sin utgångspunkt i material och litteratur som diskuterar våldtäkt som fenomen. *Lingvistisk och semiotisk analys* innebär att materialet noggrant gås igenom och granskas rent språkligt. Här kommer vi att lägga fokus på bland annat vilka ordval som figurerar inom litteratur som belyser våldtäkt som fenomen, samt hur detta eventuellt kan kopplas till tolkningen och förståelsen av det samma. I steg 3 analyseras frågan om huruvida den sociala ordningen ”behöver” problemet. Här tar vi utgångspunkt i den tidigare delen av analysen och ser om materialet samspelar, eller motsäger, den sociala ordning vi har identifierat och diskuterat i relation till teorier och begrepp. I steg 4 ges utrymme till att diskutera potentiella vägar förbi problemet och till att lyfta fram alternativa positioner inom diskursen, till att belysa förändringsmöjligheter. I denna del kan forskaren försöka lyfta fram tidigare osynliggjorda ståndpunkter och söka nyansera diskursen genom andra referenser eller erfarenheter. Avslutningsvis, i steg 5, menar Fairclough att forskaren även bör reflektera över den egna analysen. Forskaren befinner sig lika mycket inom samma diskurs som det fenomen/problem han eller hon ämnar undersöka. Med detta sagt bör man därför förhålla sig kritisk även till sig egen framställda analys (Fairclough, 2003).

2.5 Metodkvalitet och forskarens roll

Två återkommande begrepp då man diskuterar metodkvalitet är *reliabilitet* och *validitet*. Man kan säga att reliabilitet, i vid bemärkelse, står för att något är tillförlitligt och i methodsammanhang att undersökningen är korrekt utförd. Validitet står för huruvida man som forskare lyckats behålla fokus för syftet och frågeställningarna och därmed undersökt det man ämnat undersöka (Thuren, 1991). Ovanstående begrepp förekommer främst inom diskussioner om metodkvalitet då det rör sig om kvantitativa undersökningar (Trost, 1997). Trots att vi valt en kvalitativ metod ser vi att båda begreppen är relevanta att belysa åtminstone i viss mån.

Vad avser reliabiliteten vid en kvalitativ undersökning kan detta utgöras av att materialet man valt att studera, och analysera, är signifikant för undersökningens problemställning.

Vi har i vår undersökning tagit hänsyn till reliabilitetsbegreppet på så sätt att vi har valt att granska material där uppgifterna är hämtade från professionella inom en specifik yrkeskategori. Samtliga uppgifter i materialet vi har granskat är enligt författarna hämtade från yrkesprofessionella så som socionomer, psykoterapeuter, psykologer, läkare, poliser och jurister. Med detta vill vi inte på något sätt hävda dessa yrkesgruppers överlägsenhet i relation till privatpersoners egna erfarenheter av våldtäkt, som drabbad eller som anhörig. Att vi har valt dessa texter handlar om deras eventuella spridningspotential, och normskapande karaktär, rörande specifika uppfattningar vad gäller våldtäkt som fenomen. Böcker författade av professionella för professionella, samt för kvinnor utsatta för sexualbrott torde ha en större spridning än säg en självbiografi som belyser liknande problematik. Validitet har vi sökt uppnå genom att ständigt återgå till forskningsfrågan undersökningen igenom och genom att dessutom kontinuerligt stämma av våra frågor mot vårt material för att inte förlora fokus på det vi har ämnat granska. En kvalitativ metod är att föredra då man som forskare är intresserad av att gå på djupet och analytiskt granska olika fenomen och processer som manifesteras i ett textmaterial. Kvalitativ metod anses vanligtvis i större utsträckning än den kvantitativa metoden förmå uppfånga nyanser och olika yttringar i ett material (Holme och Solvang, 1997). Vi ansluter oss till denna åsikt men är samtidigt medvetna om att det finns specifika riskfaktorer med att använda sig av kvalitativ metod och särskilt så inom förgreningen diskursanalys. När man arbetar med diskursanalys är syftet med arbetet inte att tränga bakom rådande diskurser, för att där sedan finna den diskursiva ”verkligheten” eller ”sanningen”. Forskarrollen inom diskursanalysen som sådan innebär alltid att det egna material som produceras kan ifrågasättas på lika villkor som allt annat material. Att använda sig av diskursanalys innebär således att ta hänsyn till socialkonstruktionismen som tes, dvs. att all kunskap som produceras är konstruerad utifrån en viss världssyn och kontext. Som tidigare nämnt befinner sig forskaren inte sällan inom samma diskurs som den/det han eller hon ämnar undersöka. Med detta sagt kan vissa problem att märka ut diskursen, och göra den synlig, uppstå - diskursiva ”sanningar” och uppfattningar påverkar självfallet även de människor som vill undersöka diskursers konstitution. Med ovanstående resonemang i åtanke har vi beslutat oss för att tillämpa den strukturerade metodologiska modell som Fairclough erbjuder. En metod som kan sägas i stor utsträckning bidra till att bibehålla fokus på uppsatsens frågeställningar och ställa oss ”främmande” inför materialet (Winther Jørgensen &

Phillips, 2000:28). Vi hoppas således i större mån kunna ställa oss kritiska inför den diskurs som påverkar oss och förhoppningsvis förmå att se och granska den med ”nya” ögon.

Andra viktiga aspekter i samband med kvalitativa metoder i allmänhet, och diskursanalys i synnerhet, är behovet av att reflektera över det faktum att informationen som tas in till stor del analyseras och tolkas utifrån forskarens förförståelse kring det aktuella fenomenet. Som forskare kan man aldrig åberopa objektivitet inom den egna forskningen men man kan, genom att försöka sätta parantes kring sig själv och sin egen ”kunskap”, se till så att den egna förförståelsen och uppfattningen inte flagrant lyser igenom i analysen (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Som författare har vi kännedom om att vi båda har en viss förförståelse av fenomenet våldtäkt samt även specifika, personliga uppfattningar om det samma. Genom att använda en så strukturerad metodologisk modell som möjligt, samt genom att kontinuerligt återknyta vårt material till teorier och begrepp, har vi försökt i möjlig mån inte färga resultatet signifikant.

3. Teori

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för uppsatsens teoretiska nedslag, vilka framförallt är socialkonstruktionism, diskursteori, samt teoribildningar kring genusordningen. Socialkonstruktionismen är arbetets utgångspunkt medan diskursteorin är det huvudsakliga redskapet i den kommande analysens struktur och genomförande. Teorier rörande genusordningen syftar till att ge mer djup åt resonemangen, samt till att söka lyfta analysen till den samhälleliga kontexten.

Innehållet i begreppsdiskussionen som följer och våra teoretiska nedslag kan motiveras med att de olika teoribildningarna går i led med vår uppfattning om identiteten så som konstituerad utifrån historiska och kulturella diskurser, normer och attityder. Genomgående för detta teoretiska avsnitt är valet att analysera den sociala världens konstituerande i enlighet med principer om social konstruktion, med hjälp av en diskursanalytisk ansats, samt med ett avståndstagande från en deterministisk eller essentialistisk syn på mänsklig identitet. Vi har använt Faircloughs modell för kritisk diskursanalys i struktureringen av vårt material, dock kommer vi inte att använda honom som teoretiker då vi funnit andra vara mer precisa i handhavandet av verktyg att analysera materialet med. Istället har vi valt de politiska teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe då vi anser att de erbjuder tydliga och precisa

analysverktyg för att granska hur subjekt konstitueras.

3.1 Teoretiska referenser

Nedan följer en genomgång av de huvudsakliga teoretiker som vi har valt att inkludera i vår kommande analys och som ligger till grund för många av de resonemang och synsätt som vi genomgående använder oss av.

3.1.1 Foucault, diskurs, vetande och makt

I Michel Foucaults teorier är diskurs alltså ett centralt begrepp. Diskursen som sådan har enligt Foucault en nära relation till makt och dennes texter talar framför allt om hur kunskap, vetande och makt är nära sammankopplade. Enligt Foucaults teorier är makt inte något en person innehar, utan snarare något som utövas genom interaktion. Makt ses som något relativt, något som existerar i alla relationer och nätverk. Att vara mäktig innebär att befinna sig i en position där man har *möjligheten* att utöva makt. Eftersom alla i samhället inte har en likvärdig tillgång till sådana möjligheter är makten följaktligen ojämnt fördelad trots sin allestädes närvarande karaktär. Makt positioneras utifrån sociala relationer och möjligheten till att påverka diskurser, och i förlängningen konstruera kunskap, är i Foucaults mening synonymt med just maktutövande (Börjesson, 2003:37).

I analysen av olika diskurser är makt således enligt Foucault en ytterst viktig faktor att inberäkna. Dels för att förstå vissa diskursers övertag över andra när det gäller meningsskapande, dels för att förstå att ingen egentlig "sanning" föregår diskursen (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:56). Enligt Foucault existerar det en cirkulär relation mellan "sanning" och makt, där makten producerar och reproducerar sanningar och där sanningarna i sin tur bidrar till att stödja maktsystem (a.a.). I boken *Diskursens ordning* (1971/1993) beskriver Foucault på ett mer ingående vis sin användning av begreppet diskurs. Han menar att diskurser bygger på ett antal utestängningsprinciper som gör att människor anpassar sig till specifika sätt att uttrycka sig på språkligt. Den första principen är *förbudet*. Vissa saker är tabu att tala om och vissa ritualer vägledande för vad man talar om vid olika tillfällen. Vissa personer har dessutom mer makt än andra att bestämma vad man får lov att tala om. Den andra utestängningsprincipen innebär en *uppdelning* och ett *förkastande*. Principen bygger på motsättningen mellan "förnuft" och "vansinne" och ger uttryck för att en del saker anses "förnuftiga" att säga och värda att lyssna på medan andra betraktas som mer eller mindre

”vansinniga” och således inte värda någon uppmärksamhet. Den tredje utestängningsprincipen baseras på motsättningen mellan ”det sanna” och ”det falska”. Vad som i ett givet sammanhang betraktas som ”sant” är framför allt kopplat till vetenskapen då denna grupp har makt och företräde att fastlägga sanningar. Foucault menar vidare att vad som betraktas som ”sant” inte är statiskt utan växlar med tid och kontext. Han menar att ett utbrett system av institutioner inför och vidmakthåller ”sanningarna”, som inte kan upprätthållas utan ett visst tvång. Förutom de tre utestängningsprinciperna pekar Foucault även på vissa inre procedurer där diskurserna utövar kontroll över sig själva. En sådan kontrollprincip utgör de vetenskapliga disciplinerna. Gränserna för diskursproduktionen fixeras sedan genom de regler som finns inom respektive disciplin. En annan kontrollprincip innebär att det inte är vem som helst som kommer till tals inom en diskurs. Man måste uppfylla vissa krav för att överhuvudtaget få tillgång till diskurserna (Foucault, 1993).

3.1.2 Laclau, Mouffe och subjektspostionering

Vi utgår från Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteoretiska resonemang rörande *subjektspostionering* och identitet i analysen av vårt material. Identitet är ett centralt begrepp inom diskursteorin som sådan och även den ses som konstituerande till karaktären. Laclau och Mouffe menar att identiteter hela tiden måste förstås ur ett relationellt perspektiv; dels utifrån vad man själv är, dels utifrån vad man inte är i relation till andra. För att ett ”vi” ska vara möjligt behövs alltid ett ”dom” att sätta det i relation till (Laclau & Mouffe, 2001). Även uteslutningen av meningar spelar alltså en viktig roll för identitetsskapande, något som också gäller för grupper. Identiteter bör enligt Laclau och Mouffe inte betraktas som essentiella på något vis, utan måste snarare ses som olika former av diskursiva ytor. Identiteten måste förstås som en diskursiv konstruktion, utan någon egentlig kärna som är äkta eller fullt fixerad (a.a.). Identiteten som sådan utgörs av en rad så kallade subjektspostioneringer som varje individ befinner sig i. Dessa positioner erhålls via olika diskurser, och placerar en människa i varierande kategorier så som exempelvis förälder, student, svart, kvinna, etc. Subjektspostioneringer kan aldrig bli helt fixerade och behöver inte heller ha någon direkt koppling till varandra. Istället pågår en konstant rörelse kring dessa positioner där olika diskurser hela tiden försöker artikulera varierande definitioner utifrån olika utgångspunkter. Således bör varje subjektspostionering ses som instabil; den befinner sig inom diskursiva strukturer där olika artikulära praktiker alltså försöker påverka dess karaktär (Börjesson, 2003:49).

Subjektet är i förlängningen aldrig autonomt, utan bestäms likaså av de åtskilliga diskurser som tillskriver det mening. Följaktligen blir subjektet som sådant temporärt och fragmenterat eftersom det ges olika positioner via de olika diskurserna och eftersom individen befinner sig i flera olika positioner samtidigt (Laclau & Mouffe, 2001). I vissa fall innebär de olika positionerna inte nödvändigtvis någon konflikt men det finns en risk för att subjektet, dvs. individen, hamnar i positioner som är dikotoma. Subjektspositioner som inte befinner sig i konflikt sinsemellan är resultatet av hegemoniska processer genom vilka alternativa och motstridiga meningar har uteslutits. De kedjor av tecken som då knutits till identiteten harmoniserar med varandra. Då en konflikt uppstår har denna enhetlighet brutits. Det som innefattas i en av identiteterna kanske befinner sig i en annan identitets diskursiva fält och en social antagonism har därmed skapats. De olika diskurserna som tidigare har bestämt en individs subjektspositioner kolliderar, en situation som kan lösas med hjälp av en hegemonisk intervention, en sorts artikulering som eliminerar det motsägelsefulla i situationen. Om den hegemoniska interventionen är framgångsrik segrar en diskurs över en annan och antagonismen har således eliminerats. Processen kan kort definieras som en “reducering av möjligheter” för en viss kategori av människor (Börjesson, 2003). Alla grupper är politiskt konstruerade och konstruktionen innebär att skillnader bland gruppens individer ofta ignoreras. Då någon för en grups talan kallas det för representation, en handling som verkar skapande för den samma. Eftersom grupper inte är givna på förhand i den sociala kontexten existerar de först sedan de uttryckt i ord, något som alltså först sker då några talar om gruppen eller på gruppens vägnar. Gruppen som sådan har, enligt diskursteorin, inte funnits i någon egentlig mening innan någon representerar och därmed konstituerar den. I analysen av diskurser bör man reflektera över vilka subjektspositioner som framhävs som relevanta, och hur identiteten sedan har organiserats och givits mening med hjälp av olika tecken (Laclau & Mouffe, 2001).

3.1.3 Judith Butler, kön, genus och sexualitet

Judith Butler intar en central position inom feministisk forskning genom sin radikala dekonstruktion av begreppsparet kön (sex) och genus (gender). Enligt Butler finns det ingen naturlig, ingen ursprunglig, vare sig manlig eller kvinnlig identitet. Butler är en av dem som menar att både kön och genus är helt och hållet socialt konstituerade. I motsats till den distinktion som tidigare använts (se 3.2.3 Kön/Genus) anser hon dock att genus föregår kön

varpå hon ser kön som underordnat genus. Genus utgör inte tolkningar av biologiskt kön utan det biologiska könet föregås av en redan etablerad genusdiskurs. Denna uppfattning innebär således att även biologiskt kön enligt Butler är konstituerat utifrån hegemoniska diskurser (Butler, 1990). Eftersom vi inte kan ställa oss utanför diskursen när vi pratar om kön, kan vi heller inte prata om kön som något vare sig ursprungligt eller naturligt - kön är egentligen en imitation av en imitation (Butler, 1990:16). Butler kan man säga "imploderar" könsbegreppet (och begärsbegreppet) i genderbegreppet. De blir ett och samma sak och det begrepp hon väljer att använda är förvisso gender (men med ett helt nytt innehåll, då kön och begär inkluderas) vilket hon menar kan användas utan stöd av den tidigare distinktionen. Hon hävdar vidare att det finns köns- och kroppsakter som regleras, och föreskrivs, av en normativ heterosexualitet (Butler, 1990).

Den normativa heterosexualiteten är invävd i en heterosexuell matris/hegemoni där vårt kön och vår sexualitet blir något som tillskrivs oss och som vi lär oss genom att förhålla och rätta oss efter samhällets normativa regelsystem. Butler argumenterar för att könsidentiteterna är inlärda och att människor omedveten förhåller sig till dem för att begripliggöra sig som individer (och kroppar), samt för att undvika samhällelig bestraffning. Kön, genus och sexualitet är enligt Butler således konstruktioner som utgör betydelsefulla led i vårt identitetsskapande. Diskursen präglar vidare den kollektiva förståelsen av kropp, kön och sexualitet och Butler framhåller att länken mellan kön, genus och sexualitet utgörs av att de alla är konstituerade i någon form. Sexualiteten kan således aldrig betraktas som något naturligt som finns inom oss, i vår identitet (Butler, 1990). Eftersom könstillhörighet enligt Butler bör förstås som främst performativt, dvs. att det ses som en "akt", är det enligt henne framför allt ord och handlingar som skapar denna samt den hierarkiska förståelsen av förhållandet man - kvinna (se 3.2.4 Könshegemoni). Ett sätt genom vilket genus anses utvecklas i språket ligger i de systematiskt deriverande sätt vi använder för att beskriva pojkars och flickors respektive personliga egenskaper. Dessa är ofta präglade av de sociala förväntningar som möter barnen just beroende på deras könstillhörighet (a.a.).

Grundtanken för Butlers resonemang är att när kroppen omnämns så formas den samtidigt - en konstaterande utsaga kan i någon mån alltid ses som performativ. I vår kultur framställs heterosexualiteten systematiskt som det naturliga, det självklara, och det eftersträfvansvärda. I skapandet av den s.k. "naturliga" heterosexualiteten krävs enligt Butler också förekomsten av tabun och förbudet, två värden som inrättar människor i varierande identitetskategorier som premieras inom samtidskulturen. Samhället präglas av förbudssystem som definierar

heterosexualitet som norm och allt annat som avvikande. Identiteten skapas vidare inom de kulturellt begripliga ramarna, inom vilka det finns en tvingande och idealiserad heterosexualitet (Butler, 1990). Butler vänder sig starkt mot föreställningen om att heterosexualiteten är sprungen ur naturen. Hon anser att man måste försöka analysera maktförhållandet mellan hetero- och homosexualiteten och framhåller vikten av att erkänna heterosexualiteten som en maktstruktur och som en diskurs. Grundläggande för vår uppsats är att vi utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv (se 3.2.1 Socialkonstruktionism) söker betrakta kön, i enlighet med Butler, som något föränderligt och icke-statiskt. Något som påverkas av, och återskapas i, språk, kultur och diskurser.

3.2 Begreppsutredning

Inför analysen krävs en utredning av de teoretiska premisser och begrepp som både våra teoretiker såväl som vårt arbete vilar på. Nedan följer en redogörelse för de huvudsakliga teoretiska begrepp som vi använder oss av och som större delen av vår analys utgår från.

3.2.1 Socialkonstruktionism

Genom ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kan vi göra förståelsen för människors handlingar och identitetsmönster tillgänglig i en vidare utsträckning. Teorin skiljer sig från både traditionell psykologi och sociologi i hur man ser på människan. Socialkonstruktionismens centrala tanke är att människors identiteter skapas i en social process och alltid i interaktion med andra (Burr, 1995). Vivien Burr har satt upp fyra nyckelpremisser för socialkonstruktionismens karakteristik. Den första premissen förutsätter en kritisk inställning mot sådant som anses vara självklar kunskap. Ett exempel på detta är vår observation av världen som säger oss att det finns två olika kategorier av människor, män respektive kvinnor. Detta är ett synsätt som ifrågasätts av socialkonstruktionismen. Att kategorisera människor utifrån kön är enligt socialkonstruktionismen lika grundlöst som att dela in befolkningen i långa och korta individer (a.a.). Den andra premissen säger att vi förstår världen efter historiska och kulturella kriterier som skapas beroende på när och var i världen man befinner sig. Den tredje premissen i Burrs modell framhåller att kunskap vidhålls genom interaktion och genom sociala processer, något som lett till att socialkonstruktionismen är särskilt intresserad av social interaktion och i synnerhet av språket. Den sista premissen talar om sambandet mellan kunskap och social handling och bygger på tanken att vår kunskap om världen i sin tur påverkar våra sociala handlingar. I en social världsbild ses vissa handlingar

som naturliga och andra som otänkbara, dessa sociala världsbilder är enligt socialkonstruktionismen socialt konstruerade och föränderliga, samt varierar över både tid och rum. Burr hävdar att vår kunskap inte är en direkt tolkning av verkligheten utan att individen istället skapar sin egen bild av verkligheten. Denna premiss torde resultera i att det inte finns någon innersta natur i en individ som gör den till vad den är utan att människan fattas en fast identitet och att identiteten bara kan skapas i interaktion med andra individer (Burr, 1995).

3.2.2 Diskursbegreppet

Utgångspunkten och premissen för en användning av begreppet diskurs är uppfattningen om att språket inte betecknar en extern autonom verklighet utan att det råder ett reflexivt förhållande dem emellan, där den sociala världen upplevs genom språket och de beteckningar och värderingar människor ger de olika kontexter och miljöer de lever i (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). En sådan hållning förnekar inte att det finns en extern verklighet, men pekar på att den alltid kommer att tolkas genom språket. Uppdelningen i exempelvis två olika kön innebär därmed inte bara de biologiska beteckningarna man och kvinna, utan medför även den sociala komplexitet som är förbunden med könsrollerna i en viss kultur samt vid en viss tidpunkt. Diskursen utgör således de delar som tillsammans bildar en referensram för en viss företeelse, vid en viss tidpunkt, i en viss kultur (a.a.). Den franske historikern Michel Foucault adderar institutionella praktiker till förståelsen av diskursen som sådan och beskriver termen som det som görs i institutionella sammanhang, samt det språk som detta innefattar. Språket spelar en avgörande roll i att skapa sociala subjekt, identiteter och relationer mellan människor men enligt Foucault sker detta bara inom en kontext av institutionella praktiker. Även om de viktigaste diskurserna är tal och skrift kan diskursen även vara icke-verbal så som fysiska handlingar eller visuella symboler (Börjesson, 2003).

Kritiska diskursanalytiker som Norman Fairclough ser diskursiva praktiker, varigenom man producerar och skapar texter samt konsumerar, mottar och tolkar dem, som en central form av social praktik som bidrar till att konstituera den sociala världen. Diskursen både konstituerar den sociala världen, samtidigt som den konstitueras av andra sociala praktiker och står därmed i ett dialektiskt förhållande till andra sociala dimensioner (Börjesson, 2003). Diskursen fungerar, enligt Fairclough, ideologiskt genom att diskursiva praktiker bidrar till att skapa och reproducera ojämlika maktförhållanden mellan sociala grupper så som dem emellan kvinnor och män. Fairclough använder i sin analysmodell begreppet diskurs på två olika sätt; dels avser det abstrakta bruket av substantivet diskurs språkbruk så som social praktik, dels

används substantivet även med artikel (en diskurs) som ett sätt att tala som ger betydelse åt upplevelser utifrån ett specifikt perspektiv (Fairclough, 2003). En sådan användning avser en bestämd diskurs som kan skiljas från andra diskurser och kan vara exempelvis en feministisk diskurs. Det är i enlighet med Foucaults förståelse av diskursbegreppet så som ideologiskt präglad, och präglade, samt med en alljämt förekommande och inneboende maktojämlikhet vi väljer att förstå och tillämpa begreppet.

3.2.3 Kön/Genus

Termen genus är från början en översättning av engelskans motsvarighet ”gender” men används idag i en vidare betydelse. Eftersom det är svårt att dra en gräns för var den biologiska kroppen börjar och var det sociala könet tar vid blir genus framför allt en förståelse för hur det som anses ”manligt” respektive ”kvinnligt” görs. Istället för att fråga vad kön är flyttas fokus till att förklara hur kön förstås, samt hur vi gör och lever kön. Termen ingår således i en process (”doing gender”) som är närvarande och signifikant i alla relationer (Gemzöe, 2002). Frågan om distinktionen mellan kön och genus har länge varit central inom genusvetenskaplig forskning liksom inom den feministiska politiska debatten. Termen kön har alltså kommit att kopplas samman med det biologiska och fysiska, som sedan särskiljts från den sociala, kulturella och mentala motsvarigheten genus. Uppdelningen i kön och genus har under senare tid utsatts för viss kritik då den sägs ha föranlett att ”kön” kommit att jämföras med ”kropp” och därmed betraktats som oföränderligt och givet. En av de kritiker som fått störst genomslag är genusteoretikern Judith Butler (se 3.1.3 Judith Butler, kön, genus och sexualitet). Vi har valt att i uppsatsen genomgående använda oss av kategorin, och termen, kön och inte av genus. Vi anser i enlighet med Butler att kön föregås av genus och således blir den mest lämpliga termen att använda sig av.

3.2.4 Könshegemoni

Vi har valt att lyfta fram Antonio Gramscis hegemonibegrepp som ett alternativ till de ofta förekommande könsrollsteorierna. Att något är hegemoniskt kan förstås som att ha ett språkligt tolkningsföreträde framför andra uttrycksformer. I detta system är makten svår att lokalisera till ett specifikt ställe eller grupp då det inte är fysiskt våld eller tvång som upprätthåller den normativa ordningen. Något som är hegemoniskt manifesteras bland annat i det faktum att det passerar som ”sunt förnuft”. Det materiella hos Gramsci handlar om att det är medelklassen som har de materiella medlen att bli hegemoniska genom parlamentarisk och

medial kontroll (Connell, 1995). Vår åsikt är att könsmaktsdimensionen undergrävs då könsrollsteorier används och att vi via koncept som R. W Connells *hegemonisk maskulinitet* och Judith Butlers *heterosexuell hegemoni/matrix* förmår presentera ett mer fruktbart analysredskap. Genom dessa begrepp kan forskaren studera hur manligt respektive kvinnligt könsgörande kontinuerligt konstitueras i samhället och är kopplat till maktrelationer som bygger på en underordning av kvinnor och av homosexuella. Connell bygger i böckerna *Gender and Power* (1987) och *Maskuliniteter* (1995) in hegemonibegreppet i ett större teoriblock. Liksom Gramsci utgår Connell ifrån en materialistisk grund, en grund där rörligheten, maktkampen, dialektiken och de sociala relationernas betydelse för genusformeringen fokuseras. Connell tillämpar vidare hegemonibegreppet på könsordningen och söker visa på hur hegemonisk maskulinitet ständigt är närvarande i görandet av könsidentiteten.

Butler ser den heterosexuella hegemonin/matrisen som ett system för att förstå hur kroppar, kön och begär kan göras begripliga. Inom hegemonin/matrisen framstår heterosexualiteten som en obligatorisk och naturliggjord institution. Denna institution är beroende av och reglerar genus och den hierarkiska ordningen mellan män och kvinnor (och deras kroppar). De två könen separeras från varandra vari det heterosexuella begäret uppstår (Butler, 1993). Butler hävdar att denna matrix är psykosocialt konstituerad och att den heterosexuella identiteten konstitueras genom repetition. I varje sådan s.k. repetition riskerar identiteten att förvanskas just därför att den inte är naturlig - det finns inget "original" att kopiera (Butler, 1993). Vi befinner oss kort sagt i en något mer långtgående diskussion än den rörande arbetsdelningen mellan könen och könsmaktordningen. I Connells *Gender & Power* (1987) framträder vidare, liksom hos Gramsci, institutionernas uppbyggnad och betydelse för ideologins vidmakthållande. I *Maskuliniteter* har definitionen förändrats något och patriarkatsteori inorporerats. Begreppet betecknar här "*the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and subordination of women*" (Connell, 1987:77). Connell utgår således här från patriarkatet som given makt- och organisationsstruktur. Han fokuserar dock på motstånd och agentskap och undviker därmed att hamna enbart på strukturell nivå men vi tycker ändå det är viktigt att kritiskt reflektera över vad hans förutsättande av patriarkatet som maktstruktur får för konsekvenser för de analyser som görs. Patriarkatsteorins antaganden och till viss del antagandet om den s.k. könsmaktordningen (ett återkommande begrepp i delar av vårt material) har

problematiserats inom vissa feministiska teoribildningar och kritiken mot dessa begrepp gäller bl.a. huruvida det kan förutsättas att maktförhållanden mellan män och kvinnor alltid är patriarkala och att makten utgår från en rent strukturell nivå. Termerna tenderar ofta att bli statiska och ahistoriska och människors aktiva agerande, och motståndspotential, tycker vi med detta synsätt förloras ur sikte. Detta har varit en central tanke hos oss och grunden till att vi har valt att använda av oss av begrepp som ”könshegemoni” (vari vi lägger både Connells och Butlers synsätt), ”konstituerande” och av det poststrukturalistiska synsättet istället för av begrepp som ”patriarkat”, ”könsmaktordning”, eller av termer som ”konstruera” som Yvonne Hirdman och mer rent strukturalistiska perspektiv utgår från. Då vi undersöker dynamiska värden så som handlingar, akter, värderingar och hur dessa tar sig uttryck i diskursen föreställer vi oss således kunna inta en mer dekonstruerande ansats till ämnet. Ett ämne inom vilket kvinnor systematiskt framställs som passiva, viljelösa offer. Hegemonibegreppet tycker vi erbjuder en flexibel ansats till området där olika typer av sociala relationer konstant påverkar varandra och inte ses som totalt cementerade i en given samhällelig ordning.

4. Forskningsläge

I detta avsnitt tar vi inledningsvis upp tidigare forskning rörande våldtäktsproblematiken. Här belyser vi forskning som problematiserar synen på våldtäktsoffer och diskursen där kring. Våldtäktsforskningen som presenteras är relevant för vårt syfte då det kvinnliga subjektet problematiseras i relation till en sexualitetsdiskurs. Avslutningsvis kommer vi att belysa kritisk forskning om samhället och sociala institutioner ur ett könsperspektiv. Denna forskning har influerat vår förståelse av det undersökta problemet på så sätt att det tillhandahållit ett kritiskt synsätt till hur det kvinnliga subjektet ges möjlighet till självbestämmande- och definierande i relation till ett samhälle präglat av våld mot kvinnor och av sociala institutioners påverkan på kvinnors möjliga identitetspositioner.

4.1 Våldtäktsforskning

Stina Jeffner är sociolog och har gett sitt bidrag till forskningen om våldtäkt genom sin doktorsavhandling, *Liksom våldtäkt, typ*, från 1998. Jeffners avhandling undersöker och problematiserar synen på våldtäkt hos ungdomar i femtonårsålderns. Hennes avhandling är relevant i relation till vår uppsats i det avseende att den belyser hur en våldtäkt kan ges en annan innebörd, beroende på olika omständigheter. I övrigt lyfter hon fram intressanta aspekter om vilket beteende omgivningen förväntas se hos en tjej som påstår sig blivit

våldtagen, samt visar på att om dessa emotioner och tecken inte infinner sig så finns det grund för ifrågasättande. Utgångspunkt för analysen är en underökning som är gjord på fem högstadieskolor i Mellansverige. Arton elever intervjuades närmre med den inledande frågan: Vad är våldtäkt enligt dig? Utöver detta har Jeffner ställt följdfrågor till ungdomarna för att få en bild av deras tolkning och förståelse av kön och av heterosexualitet (Jeffner, 1998). När Jeffner initialt diskuterade våldtäktsfenomenet tillsammans med ungdomarna framkom det att de alla ansåg att det var en avskyvärd handling, samt att i princip kunde allting som skedde efter att en tjej sagt "nej" betraktas som våldtäkt. Efter vidare samtal började dock en mer komplex och förhandlingsbar bild av vad som kan betecknas som våldtäkt manifesteras hos ungdomarna. Jeffner betecknar ungdomarnas syn på vad som är våldtäkt som ytterst kontextbundet och förhandlingsbart.

Jeffner redogör även för att tjejens beteende efter våldtäkten kan resultera i att våldtäkten ifrågasätts. Det finns en uppfattning hos ungdomarna att "en riktig" våldtäkt är djupt kränkande, och det värsta en tjej kan utstå. Således borde den våldtagna tjejen agera logiskt efter våldtäkten, dvs. att hon tydligt visar att hon mår dåligt. Om tjejen går till skolan, eller på annat sätt beter sig som vanligt, finns grund för att påstå att det antagligen inte rört sig om en våldtäkt (Jeffner, 1998). Jeffner menar att det förväntade beteendet efter en våldtäkt snarare springer ur den allmänna uppfattningen och rädslan för våldtäkt än ur konkreta beteendemönster hos offren. Istället hävdar hon att många tjejer gör sitt yttersta för att agera som vanligt. Således, så länge inga av dessa "förmildrande omständigheter" gäller kan det alltså betecknas som våldtäkt. Det finns ett principiellt fördömande av våldtäktshandlingen, men som Jeffner påvisat kan denna handling enkelt omskrivas till någonting annat. Under ytan menar Jeffner att det finns det en tolerant inställning till våldtäkt samt att motsvarande attityder florerar i samhället och att utfallet säkert skulle bli liknande om man gjorde undersökningen bland vuxna (Jeffner, 1998). Den rättsliga prövningen av våldtäkt och andra sexuella övergrepp har under senare tid utsatts för massiv kritik, bland annat springer den nya sexualbrottslagsstiftningen från 2005 ur denna otillfredsställande rättspraxis gällande sexuella övergrepp. En praxis där våldtäktsoffret utsätts för kränkande behandling samt där hennes agerade och beteende i samband med övergreppet ges en större betydelse än förövarens.

I doktorsavhandlingen *Hans (ord) eller hennes* genomför Ulrika Andersson en könsteoretisk analys av det straffrättsliga skyddet mot sexuella övergrepp. Andersson granskar lagstiftarens avvägningar i samband med de straffrättsliga definitionerna, samt domstolarnas prövning i

dessa mål (Andersson, 2004). Analysen som framkommer i avhandlingen har haft stor betydelse för vår uppsats, då Andersson fokuserar på det kvinnliga subjektet som objektifierat och passiviserat inom lagstiftningen. Hur kvinnor görs till passiva objekt som bara kan avböja till sexuella inviter, ej själva handla, har varit användbart för vår framställda analys. Andersson argumenterar kring hur lagstiftningen har fokuserat på förövarens våld och beteende gentemot offret och hur detta skall ligga till grund för bedömningen i ett rättsfall. I praktiken, hävdar Andersson, är det istället offrets vilja eller brist på uttryck för den samma, som hamnat i fokus i rättstillämpningen såväl som i straffrättsliga texter (a.a.). Offrets viljeuttryck eller brist på vilja har blivit plattform för bedömningen av trovärdighet hos offret, samt för huruvida det som skett definieras som ett sexuellt övergrepp. Andersson lyfter fram hur man systematiskt frångår granskningen om förövarens våld och istället tar fasta på offrets vilja. I rättstillämpningen blir det av vikt huruvida offret har sagt nej (tydligt visat sin vilja) eller gjort någon form av fysiskt motstånd. I brist på detta legitimeras förövarens handlingar och attacken på kvinnans kropp görs begriplig då hon inte gjort motstånd, verbalt eller fysiskt.

Centralt i Anderssons argumentation är hur den kvinnliga kroppen skapas som öppen och tillgänglig inom den rättsliga diskursen. En kropp som blir till allmän egendom, i det fall inga uppenbara protester framkommit. Offret sammankopplas i straffrättsliga sammanhang med föreställningen om den passiva och tillgängliga "kvinnligheten". I avhandlingen blir det tydligt att domstolarna anser att det bara är mannen/förövaren som kan vara sexuellt aktiv. Kvinnan/offret skapas som passiv och intagbar i det fall hon inte säger nej. Således skapas kvinnan/offret som ett handlingsfattigt objekt som enbart kan respondera på mannens sexuella inviter med ett nekande respektive ett jakande. Om hon inte på ett tydligt sätt visar sin ovilja är det i princip inte fråga om ett brott enligt domstolarna hävdar Ulrika Andersson (a.a.). Hur Andersson argumenterar för att det kvinnliga offret skapas som avsexualiserat, viljelöst och passivt har vi tydligt kunnat relatera till vår analys. Hon lyfter fram en mycket central och problematisk aspekt av diskursen kring kvinnlig sexualitet relaterat till sexualbrott, där kvinnan inte anses kunna vara ett sexuellt subjekt i rättsväsendets ögon.

Psykologen Mona Eliasson lyfter fram och belyser olika föreställningar kring våld och våldtäkt i sin bok, *Mäns våld mot kvinnor*, från 1997. I boken analyserar Eliasson, förekomsten av våld mot kvinnor, samt hur det kommer sig att det är ett så utbrett fenomen (Eliasson, 1997). Vi kommer inte att belysa boken genomgripande utan främst de avsnitt som behandlar våldtäkt, rädsla och sexualitet. Boken är relevant ur den aspekten att den har gett

oss en överskådlig historisk och könsteoretiskt inblick på mäns våld mot kvinnor, här inbegripet våldtäkt, att ställa i relation till vårt material. Eliasson menar att man inte kan förklara mäns våld mot kvinnor enbart utifrån ett individperspektiv, utan att svaret snarare står att finna i övergripande strukturer som historiskt och samtida underordnar kvinnor i relation till män (Eliasson, 1997). Eliasson framhåller att det har existerat en tradition, där mäns dominans över kvinnor legitimerats och normaliserats. Kvinnor har länge tillskrivits ett ringare värde som människor än män, kvinnor har objektifieras inom samhällslivet med avseende på media och pornografi, män och kvinnor har fått lära sig att den kvinnliga kroppen är till för mannen och hans sexualitet.

Ovanstående förhållanden menar Eliasson alla påverkar mäns våld mot kvinnor i viss utsträckning. När det gäller våldtäkt menar hon att denna problematik är djupt påverkad av olika myter om mäns och kvinnors sexualitet (Eliasson, 1997). Bland annat framhåller hon föreställningen om mäns sexualitet som svårtyglad eller till och med okontrollerbar i det fall att han ställs inför en sexuellt utmanade kvinna. Denna myt har i sig producerat en diskurs som givit kvinnor ansvar för mannens aggressiva sexualitet, vilket kommit att innebära att det blivit hon (kvinnan) som måste tänka på sitt agerande, vart hon går, hur hon betar sig och när hon skall säga nej till sexuella inviter. Således talar Eliasson om att den kvinna som blir våldtagen och som på något sätt kan ifrågasättas på grundval av sitt beteende, dvs. att hon inte följt normmässiga strategier för att undvika att bli våldtagen, också kan göras till ”medskyldig” (a.a.). Eliasson lyfter också fram förekomsten av en utbredd rädsla hos kvinnor för att utsättas för sexualiserat våld. Hon hävdar att många kvinnor anammat trygghetsstrategier som att exempelvis alltid ha följe hem, bära larm eller annat föremål att försvara sig med, eller att helt undvika vissa gator och platser. Hotet om våld och känslan av sårbarhet fungerar som en kontroll av kvinnor vilket resulterar i att de begränsar sina rörelsemönster eller söker stöd och skydd hos män som sedan kan visa sig vara våldsverkare. Kvinnors sexualitet och brist på självbestämmande ser hon som ett resultat av att kvinnors kroppar betraktas vara allmångods så vida hon inte säger nej. Pornografin, hävdar hon, medför att våld mot kvinnor i sexuella situationer normaliseras, samt att kvinnor skapas som objekt istället för subjekt (Eliasson, 1997). Dock presenterar hon ingen vidare problematisering om huruvida det existerar verkliga kvinnliga sexuella subjekt och hur dessa subjekts sexuella praktik kan tänkas se ut. Eliassons sexualitetsanalys är i den aspekten relativt statistiskt då hon inte påvisar skillnader mellan föreställning och praktik.

4.2 Kritisk forskning om samhället och sociala institutioner

Statsvetaren Maria Wendt Höjer skriver i sin avhandling *Rädslans politik* ifrån 2002 att mäns våld mot kvinnor inte bara kan betraktas som ett hot mot kvinnors hälsa, utan även måste inkluderas i allmänna rättighets- och demokratidiskussioner (Wendt Höjer, 2002). Wendt Höjer argumenterar för att kvinnors rädsla för att utsättas för mäns våld i mycket stor utsträckning präglar deras liv, rörelsefrihet i det offentliga rummet, samt deltagande i det vi i Sverige benämner som demokratiska processer. Wendt Höjer har haft betydelse för vår uppsats då hon på ett tydligt sätt påvisar att kategorin kvinna innebär en tolkning och förståelse av någon potentiellt möjlig att utsätta för våld. Hennes argumentation har också ökat vår förståelse för hur våldet mot kvinnor skapar olika subjekspositioner för män respektive kvinnor, där män ses som handlingskraftiga och kvinnor som passiva. Hennes återkopplande till manlig sexualitet som normmässig och överordnad har försett oss med redskapen att granska hur kvinnors sexualitet skapas i motsats till mannens, samt konstituerar kvinnlig sexualitet som öppen och tillgänglig (a.a.). Wendt Höjer lyfter fram det problematiska i att kvinnans kropp och sexualitet anses var tillgänglig och alltid brukbar så länge hon inte säger nej till sex. Denna argumentation har lett oss in på tankeresonemang om huruvida sexualbrottsdiskursen utesluter kvinnans medgivande och delaktighet i sexualakten. På detta sätt blir alla sexuella handlingar innan kvinnan sagt nej, legitimerade och normaliserade.

Våldet mot kvinnor som bidragande till könens konstituerande framstår enligt Wendt Höjer specifikt inom pornografins och prostitutionens värld, där mannen (subjektet) kan köpa och sälja kvinnan (objektet) och där pornografi och media objektifierar kvinnan och förminskar henne till en handlingslös könsvarelse. Våldet mot kvinnor kan aldrig betraktas vara singulära företeelser utan måste ses som ett vidsträckt problem på samhällsnivå. Bristen på kroppsligt självbestämmande och integritet för kvinnor fråntar dem deras mänskliga rättigheter och demokratiska handlingskraft. Wendt Höjer vill uppmärksamma att så länge kvinnor utsätts för våld, samt planerar sina liv med hjälp av olika trygghetsstrategier, kan vi inte tala om att ett svenskt demokratiskt samhälle (Wendt Höjer, 2002).

Socionomen Tina Mattsson genomför i sin doktorsavhandling *I viljan att göra det normala* en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården (Mattsson, 2005). Mattssons avhandling är intressant för vår uppsats, och har influerat den, då hon analyserar sociala

institutioner ur ett könsteoretiskt perspektiv samt ifrågasätter det sociala arbetets normaliserande karaktär. I övrigt har hennes avhandling varit till hjälp eftersom vi utgår från liknande teoretiska ansatser och använder oss av Judith Butlers teorier om den heterosexuella matrisen samt ser på kön som en performativ handling.

Mattsson tar Butlers ståndpunkt då hon pläderar för att kön är något som vi ständigt gör, agerar, repeterar, eller som Butler uttrycker det; kön är en samling performativa handlingar, som tolkas och tillskrivs biologiska företräden (se 3.1.3 Judith Butler, kön, genus och sexualitet). Kön görs bland annat i relation till en heterosexualitetsnorm, där alla män och kvinnor på missbrukarinstitutionerna som Mattsson undersökt, behandlare som intagna, skapas som heterosexuella. Detta påvisar hon genom att illustrera med institutionernas arbetsmetoder kring drogtestar där kvinnor övervakas av kvinnor vid urinprov och män övervakas av män. Således har personalen uteslutit tanken på, och förekomsten av, homosexuellt begär. Istället har man försökt att undgå heterosexuellt begär under urinproven genom könsuppdelningen av män och kvinnor (Mattsson, 2005). Mattsson belyser också att män och kvinnors sexualitet skapas som motsatser där de intagna männen antingen anses ha en översexuell karaktär, vilket skall behandlas i en sluten mansgrupp, eller så är de sexuellt oerfarna och skall då ledsagas av en kvinnlig behandlare som samtidigt skall vara stödjande och professionell på det sätt att hon får sätta gränser för männens inviter. Mattsson lyfter också fram personalens syn på de intagna kvinnornas identiteter. De beskrivs genomgående som traumatiserade och utsatta för övergrepp, vilket Mattsson menar systematiskt särskiljer de missbrukande kvinnorna från kvinnor som lever ”normala” liv. De intagna kvinnornas relation till män beskrivs av personalen som ytterst problematisk, samt tolkas enbart i termer av våld, sexuella övergrepp och svek. Mattsson beskriver förhållandet *”Genom att beskriva kvinnornas relationer med män som destruktiva och oftast även som sexuella gör personalen de intagna kvinnorna till helt oerfarna av relationer med sådana män som varit positiva eller bra för dem”* (Mattsson, 2005:78). Mattsson menar således att personalens fokus på det som varit problematiskt och svårt för kvinnorna samtidigt utelämnar det som kan ha varit bra och konstruktivt (Mattsson, 2005:79).

Mattsson problematiserar vidare hur personalen definierar de intagna kvinnornas behov. De anses vara manhaftiga och därmed i behov av förfining eller femininisering, vilket resulterar i att kvinnorna tilldelas specifika ansvarsområden eller uppmanas att syssla med kvinnliga intressen. Som Mattsson ser det, försvarar detta för kvinnorna att definiera sig själva och sina

behov (Mattsson, 2005). Mattsson har influerat vårt syfte på så vis att vi sökt ifrågasätta den institutionella vården som möter och behandlar våldtäktsoffer, samt i vilken utsträckning som de våldtagna kvinnorna ges möjlighet att inta olika subjekspositioner och positionera sig i förhållande till brottet de utsatts för.

5. Analys

Analysen som följer framställs med stöd av Norman Faircloughs modell för kritisk diskursanalys (se 2.4 Kritisk diskursanalys) i hopp om att på ett välstrukturerat vis dekonstruera vårt material och samtidigt förmå presentera en överskådlig text.

5.1 Steg 1 - Fokusera på ett socialt problem som har en språklig aspekt

Vårt fokus ligger, i enlighet med vårt syfte, på att utifrån frågeställningarna (se 1.3 Frågeställningar) granska och analysera representationen av våldtäkt, samt diskussioner rörande rehabilitering i texter som riktar sig till professionella och/eller våldtäktsutsatta kvinnor.

5.2 Steg 2 - Identifiera hindren för att problemet skall lösas

Steg två utgör huvuddelen av vår analys. Först analyseras texten som del av ett större nätverk av sociala praktiker. Här sker alltså kopplingen som pekar på samspelet mellan diskursiv praktik och andra relaterbara sociala praktiker som vi har uppmärksammat. Fairclough har som nämnts uppfattningen att det råder ett faktiskt maktförhållande mellan olika grupper i samhället och att dessa maktförhållanden avspeglar sig och reproduceras i den diskursiva praktiken (Fairclough, 2003).

5.2.1 Kontextuell analys - Relationer, identiteter och kulturella värderingar

I detta steg av analysen lägger vi inledningsvis fokus på det nätverk av praktiker som problemet är situerat inom. Vårt material analyseras genom att lyfta fram samband mellan den diskursiva praktiken och andra sociala praktiker som går att relatera till materialet. I avsnitten som följer läggs vidare fokus på relationen mellan det språkliga och andra element inom den aktuella praktiken. För att vidga analysen relateras texten, och granskas i förhållande till andra element av praktiken så som sociala relationer, sociala identiteter och kulturella värderingar (Fairclough, 2003).

5.2.1.1 Nätverk av praktiker som problemet är situerat inom

Efter en systematisk genomläsning av våra olika textmaterial har vi kunnat utdra relativt liknande attityder och värderingar i relation till våldtäktsproblematiken. Således kan man säga att vi har kunnat se tecken på att det finns en konsensus rörande hur facklitteratur inom detta område ställer sig i relation till våldtäkt som fenomen samt hur det bör bemötas inom sociala institutioner. I Faircloughs modell syftar den här delen till att identifiera en allmän och övergripande diskurs som sedan går att relatera till vissa sociala praktiker som diskursen florerar inom. Syftet är att som forskare se hur eventuella maktförhållanden manifesteras (Fairclough, 2003). De sociala praktiker som vi har kunnat se att materialet tar upp och diskuterar är främst rättsväsendet, polisväsendet och stödverksamhet inom socialtjänst och sjukvård. Detta är alla offentliga institutioner som våldtäktsutsatta kan komma i kontakt med efter en våldtäkt.

De fyra böcker som vi valt att genomföra en diskursanalys utifrån vill alla problematisera våldtäkt i relation till de sociala praktiker som skall bistå och bemöta dessa kvinnor. Texterna vittnar alla i mer eller mindre utsträckning om ett icke tillfredställande bemötande av kvinnor som utsatts för våldtäkt och vill ge råd och tips om hur professionella och andra bör bete sig i relation till dessa kvinnor för att de inte skall försvåra deras bearbetning och hantering av det brott de utsatts för. Eva Hedlund et al. argumenterar i *Våldtäktskrisen* för ett konsensusbemötande av kvinnor som utsatts för våldtäkt både inom polisväsende och inom sjukvård. Hon framhåller att kvinnor som utsatts för våldtäkt måste hanteras med varsamhet, förståelse, samt ges mycket stöd i samband med en utredning om brottet de utsatts för (Hedlund et al., 1983). *Våldtäktskrisen* är en sammanfattning utifrån de sex år av erfarenhetsmässigt arbete med kvinnor som utsatts för våldtäkt och som kommit i kontakt med RFSU-kliniken i Stockholm. Den ingår också som en del i forskningsprojektet *Möta och arbeta med våldtäktsproblematik* som startade vid samma klinik 1979. Boken sammanfattar de professionellas uppfattning av våldtäktens innebörd för kvinnan som en skrämmande och omskakande upplevelse som medför rädsla, vanmakt och hjälplöshetskänslor. Våldtäkt är ett övergrepp som, obehandlat, på sikt kan leda till svåra psykiska följdverkningar för den kvinna som utsatts (Hedlund et al., 1983). Syftet med bokens innehåll är att lyfta fram hur bemötandet inom professionella institutioner i stort kan påverka den utsatta kvinnans rehabilitering samt återgång till en mindre kaosartad livssituation. *Jag kallade det aldrig för våldtäkt* är en metodhandbok sammanfattad av Josefin Grände efter sammanställning av fyra

års erfarenhet och samarbete mellan Team för Våldtagna Kvinnor, kvinnojouren Alla Kvinnors Hus, Kriscentrum för kvinnor samt Stockholms Stads verksamhet för våldsutsatta kvinnor (Grände, 2005). Bokens syfte är att tillhandahålla en metod för hur man bäst bemöter kvinnor som utsatts för våldtäkt och går igenom olika samtalsmodeller för professionella att hjälpa kvinnor med i bearbetandet av upplevelserna efter en våldtäkt. I *Jag kallade det aldrig för våldtäkt* skall övergreppet förstås som ett trauma för kvinnan. Det är en brottslig gärning som är oerhört kränkande för kvinnan och som leder till psykiska och fysiska efterverkningar. Efterbördens av en våldtäkt innebär för en kvinna känslor av skuld, skam, självförakt och rädsla att tappa kontrollen över sig själv (Grände, 2005). Boken vill förmedla effektiv samtalsmetodik för att tillsammans med den utsatta kvinnan problematisera våldtäkten genom olika teman och lyfta skammen och skulden som kvinnan kan känna i relation till övergreppet. Här belyses främst vikten av att lyssna, förstå, inte skuldbelägga och av att poängtera att det inte är kvinnans fel att hon blivit utsatt för en våldtäkt.

Boken *Att hantera livet efter en våldtäkt - kris, läkning och praktiska tips* handlar om hur våldtagna kvinnor känner efter att de utsatts för ett våldtäktsbrott. Boken ger handfasta tips om hur man som kvinna kan gå till väga för att börja närma sig ett mera normalt liv och hur sårerna i själen kan börja läka. Boken framhåller att *"ett sexuellt övergrepp är något bland det mest kränkande och mest smärtsamma som en människa kan utsättas för. För att orka leva vidare är det nödvändigt att hitta ett fungerande sätt att hantera alla de starka känslor och minnen som övergreppet medför. Eftersom att sexuella övergrepp innebär likartade känslor, utesluter det inte att du som ha andra erfarenheter av andra former av övergrepp och integritetsbrott också kan känna igen dig och hämta styrka"* (Arnmark & Eriksson, 1996:6). Boken *Våldtäktskliniken* bygger på ett års erfarenhet av att möta kvinnor som sökt hjälp vid RFSU-kliniken i Stockholm (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979). Boken framhåller att våldtäkt är ett mycket kränkande brott för en kvinna och medför svåra psykiska följder. En våldtagen kvinna upplever starka känslor av ångest, förnedring, skam och av att vara utlämnad och hjälplös (a.a.). Därför är det av vikt att de får ett gott bemötande inom vården, polisväsendet och andra institutioner som kommer i kontakt med dem. Innehållet redogör också för vilka reaktioner som manifesteras i kvinnorna efter en våldtäkt. Syftet är främst att sprida kunskap om dessa kvinnors reaktionsmönster så att de ska kunna få ett så adekvat bemötande som möjligt av professionella inom statliga institutioner (a.a.). Det är inte långsökt att antaga att dessa böcker har växt fram ur behov av ett enhetligt bemötande av kvinnor som utsatts för en våldtäkt. Hade statliga institutioner som vård och omsorg, polisväsende och

rättsväsende haft en tillfredställande policy vad gäller bemötande av dessa kvinnor hade det inte funnits något syfte för dessa böcker överhuvudtaget.

Gemensamt för ovan nämnda böcker är att de alla trycker på att våldtäkt är ett samhällsproblem och ett oerhört traumatiserande övergrepp. I och med den kritik som flertalet böcker framför mot tidigare nämnda institutioner kan man anta att det inte funnits något direkt konstruktiv handlingsmall för bemötande av våldtäktsutsatta kvinnor, utan att bemötandet inom dessa institutioner snarare har kunnat betecknats vara kontraproduktivt för de kvinnor de haft till syfte att hjälpa. Böckerna aspirerar således på att tillskriva sig själva en etikett av ”gott bemötande” av dessa kvinnor. Ett bemötande som i större grad är självkritiskt, reflekterande och icke-dömande och som står i motsats till det negativa bemötandet som våldtagna kvinnor har kunnat vittna om inom institutioner där bemötandet präglats av ifrågasättande och skuldbeläggande.

Sjukvården är en institution som i stor utsträckning kommer i kontakt med våldtagna kvinnor. Det är därför oerhört viktigt att dessa kvinnor får ett gott bemötande. Ann-Margreth Nordgren skriver i *Våldtäktskrisen* att ”*Vårt uppträdande och vårt sätt att ta hand om henne kan bli avgörande för hur hon väntar sig att bli bemött fortsättningsvis. Tyvärr finns det många exempel på hur våldtagna kvinnor upplevt gynekologundersökningen och sjukvårdspersonalens attityder till våldtäkt som ett nytt övergrepp*” (Hedlund et al., 1983:166). Grände lyfter fram Katarina Wennstams bok *Flickan och skulden* (2002), samt Sutoris och Kaldals rapport *Bevisföring vid sexualbrott* (2003) för att visa hur rättsapparaten i Sverige utrett och behandlat misstänkta sexualbrott. Grände drar i *Jag kallade det aldrig för våldtäkt* paralleller mellan ovanstående undersökningar och Stina Jeffners avhandling *Liksom våldtäkt, typ* för att påvisa att det finns attityder inom rättsväsendet om kvinnors självförvållande i samband med våldtäktsbrott, dvs. att kvinnors sexuella bakgrund granskas och deras beteende efter våldtäkten bestämmer brottets trovärdighet (Grände, 2005). I likhet med ovanstående kritiska resonemang om rättsväsendets attityder till våldtagna kvinnor diskuterar några av böckerna hur polisväsendet bör bemöta och har bemött våldtagna kvinnor. I *Våldtäktskliniken* redogörs för anledningar till varför kvinnor inte polisanmäler övergrepp i enlighet med den utsträckning som de begås ”...genans för det som hänt, rädsla för vad familj och anhöriga skulle tycka, fruktan att möta skeptiska eller misstänksamma reaktioner...” (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:128). Ett annat problem inom polisväsendet som institution lyfts fram av Hedlund et al. De menar att problemet uppstår när det polisiära

arbetet inte tar hänsyn till det trauma kvinnan genomgått utan bara letar bevis, förhör, och brister i att visa medkänsla. Kvinnan kan ha varit så chockad och rädd att detaljer gått henne förbi, vilket resulterar i att hennes utsaga blir osammanhängande och därför måste frågas ut på nytt, något som kan upplevas som ett nytt övergrepp (Hedlund, et al, 1983:155-156). Relaterat till detta framhåller också *Att hantera livet efter en våldtäkt* just betydelsen av förmågan hos polisen att ge brottsoffret tid, att bemöta med empati och respekt. Men även att kvinnan som utsatts för en våldtäkt bör tas om hand med stor lyhördhet i det fall hon känner behov av att berätta om scenariot för en kvinnlig polis istället för en manlig (Arnmark & Eriksson, 1996).

Vi har ovan sökt att på ett övergripande vis belysa de olika böckernas allmänna uppfattning kring våldtäkt som fenomen och vilket bemötande som denna problematik är avhängig av för att underlätta för kvinnan i fråga. Böckerna baserar sina utsagor om våldtäkt på ett könsperspektiv där de framhåller att mäns våld mot kvinnor kan ses som en effekt av kvinnors samhälleliga underordning (Hedlund, et al., 1983) (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979) (Arnmark & Eriksson, 1996) (Grände, 2005). Böckernas resonemang ställer sig också implicit mot den diskursiva praktik som florerar inom sociala institutioner som skall bistå kvinnor som våldtagits genom att antingen framhålla kritik mot hur bemötandet sett ut eller genom att agitera för en konsensuspolicy inom dessa institutioner med avseende på bemötande av våldtäktsutsatta. Således kan man tolka böckernas syften som att de alla, mer eller mindre, vill skapa debatt och utbilda om våldtäktens innebörd för kvinnan i hopp om att hon skall kunna få ett så professionellt bemötande som möjligt inom rättsväsende, polisväsende och vård och omsorg.

Handböcker för våldtagna och utbildningsmaterial för professionella inom statliga institutioner kämpar ett hårt slag mot vedertagna och cementerade uppfattningar inom samhället som stort såväl som inom specifika institutioner. Uppfattningar där kvinnor åläggs ansvar för våldtäkten om de varit berusade, känner mannen sedan innan, varit utmanande klädda etc. (Wennstam, 2002). Böckerna framhåller i stor utsträckning just att kvinnor aldrig kan åläggas ansvar för en våldtäkt men att de kvinnor som blivit utsatta likväl skuldbelägger sig själva. Alltså försöker de skapa nya uppfattningar och normer inom sociala institutioner för att institutionspersonal inte skall bemöta dessa kvinnor med misstänksamhet och skuld, något som medför att sten läggs på sten. Alltså kan man påpeka att maktförhållanden blir synliga mellan de författare som valt att tala för och representera den våldtagna kvinnan och de institutioner som en våldtagen kvinna kommer i kontakt med. Institutioner som i böckerna

beskrivs i stor utsträckning vara präglade av en icke existerande vetenskap om hur dessa kvinnor bör behandlas samt delvis färgade av en syn på kvinnan som ansvarig för både sin egen och mannens sexualitet. Flagrant framträder dock här att de kvinnor som blivit våldtagna är marginaliserade i diskursen, dvs. att andra som är ”insatta i problematiken” får argumentera för deras sak, samt tolka deras behov och känslor (jmf Mattsson, 2005). Vi kommer i nedanstående stycke gå in djupare på hur detta tolkningsföretade och representationer av den ”våldtagna kvinnan” kan sammankopplas med identitetsskapande.

5.2.1.2 Sociala relationer och praktiken

I texterna vi undersökt förekommer tydligt föreställningar om sociala relationers innebörd för en kvinna som blivit våldtagen. Till sociala relationer kan sägas tillhöra närstående som familj, make, eller barn men även möten med kuratorer inom hälso- och sjukvården, med polisen eller med rättsväsendet. Arnmark och Eriksson (1996) lyfter fram att vägen mot läkning startar genom att berätta för någon om övergreppet. Det kan vara en familjemedlem, en vän eller en terapeut. Samtidigt understryker författarna svårigheterna med görandet av detta, något som ”...kan upplevas integritetskränkande och utlämnande, eftersom brottet är så tätt förbundet med den egna sexualiteten...” (Arnmark & Eriksson, 1995:22). De belyser också att vissa kvinnor drar sig för att berätta, eller avstår helt från det, då det finns sociala konsekvenser i samband här med. Det kan röra sig om att gärningsmannen finns i bekantskapskretsen eller att kvinnan har farhågor om att inte bli trodd, bli skuldbelagd eller ifrågasatt pga. hur hon har handlat.

Sociala relationer som upprättas mellan en kvinna som våldtagits och samhällets sociala institutioner, påvisar kan vara av stor betydelse för hur kvinnan relaterar till brottet, till känslan av egen skuld, samt till möjligheter för bearbetning (Grände, 2005). I Grändes sammanfattning av kvinnors upplevelser av bemötande från sociala institutioner så som socialtjänst, polis, rättsväsende och kvinnojourer, fann hon att de i störst utsträckning upplevde avlastning och förståelse från de verksamheter som placerade in det sexuella våldet i en samhällelig struktur och som förklarade att våldtäkt går att se som ett uttryck för en könsmaktordning (a.a.). Här ansågs kvinnojourerna ha ett stort positivt inflytande på de kvinnor som sökt sig dit, då deras förståelse av problematiken innebar skuldbefrielse för kvinnan, samt eftersom de tillhandahöll ett synsätt som inte individualiserar våldtäkt, utan istället framhåller att det kan ske vilken kvinna som helst ”Genom att inte bli låst i att det handlar om egna mönster och tillkortakommanden och genom den befrielse från skuld och

ansvar som det innebär, underlättas också kvinnans möjligheter till handlande och tro på förändring” (Grände, 2005:57).

Texterna vi analyserat vittnar alla i olika mån om att våldtagna kvinnor är känsliga för bemötande och har svårigheter med att själva positionera sig i förhållande till det brott de utsatts för. De är påverkbara och kan influeras av samhälleliga och interpersonella värderingar kring den våldtäkt de upplevt. Av denna anledning betonar texterna vikten av att man understryker för kvinnan att hon inte har del i skulden utan att den åligger gärningsmannen. Även om materialet lyfter fram samtalet som en gynnsam metod för rehabilitering, påvisas samtidigt att verkligheten för många våldtagna kvinnor ofta ser diametralt olika ut, att deras liv efter våldtäkten snarare domineras av tystnad och tiggande kring brottet. Skäl till detta anses i böckerna utgöras av att kvinnorna är rädda för att bli bedömda, inte trodda och/eller belagda med skuld (Hedlund et al., 1983:135-137) (Grände, 2005:79-80) (Arnmark & Eriksson, 1996:19, 22). Att våldtäktsoffer inte vågar prata om det de har varit med om eller att föra fram sina åsikter i det offentliga rummet för allmän kännedom handlar till stor del om att det inte finns någon plattform för dessa kvinnors röster och berättelser (Eliasson, 1997:18-19, 22, 25-26, 59) (Lövkröna (red.), 2001:38, 40). Det finns även en tradition i våldets historia mot kvinnor som innebär att kvinnor åläggs skulden för brottet de utsatts för (Eliasson, 1997:45-46, 62). Dessa traditioner av att inkludera kvinnan som utsatts för brott i en diskurs om ansvar menar vi kan medföra att många kvinnor inte vågar berätta om övergrepp de utstått. Till följd av denna problematik har professionella som identifierat sexualiserat våld mot kvinnor som ett samhällsproblem fört kvinnors talan i försök till etablerandet av en diskurs som eftersträvar ansvarsbefrielse för kvinnor som utsatts för våldtäkt och som understryker våldtäktens genomgripande effekter på kvinnans psykiska mående.

Med ovanstående sagt finns all anledning att lyfta fram hur sociala relationer mellan våldtagna kvinnor och professionella som valt att belysa problematiken medför ofrånkomliga diskussioner om tolkningsföreträde, dvs. att forskare som belyser dessa kvinnors situation och upplevelser gör ett urval i de berättelser som de väljer att lyfta fram till allmänhetens kännedom. Detta baseras på deras egna värderingar och attityder till våldtäkt som fenomen. Fairclough, Foucault, Butler och Laclau & Mouffe, som utgör våra metodologiska och teoretiska utgångspunkter, argumenterar för att texter, skrifter och litteratur av olika slag alla är präglade av en viss samtidsdiskurs och alla har anspråk på att förmedla en viss syn på världen genom det tolkningsföreträde de åtnjuter i relation till mindre etablerade grupper

(Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Då vi anser att texterna vi har studerat utgör en del av en diskurs som vill etablera en viss syn eller förståelse av våldtäktsproblematik vill vi också argumentera för att böckerna i sig utgör "en social relation" till både de kvinnor som våldtagits men även till de sociala institutioner som de har till syfte att informera om våldtagna kvinnors upplevelser, känslor och behov av särskilt bemötande. Denna "sociala relation" kan också sägas förmedla en bild eller idé om hur den våldtagna kvinnan skall bete sig, känna och hur hon bör rehabiliteras efter ett övergrepp. Dessa premisser påverkar i senare led troligtvis kvinnors möjligheter till igenkänning, alienation, samt vilka olika subjekspositioner som finns för dessa kvinnor att anamma. Handfast förmedlar sociala relationer diskursen där det alltid finns angivet vissa positioner som subjekten kan inta (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Arnmark och Eriksson lyfter genom citat fram olika kvinnors känslor och upplevelser av en våldtäkt, så som känslan av att ha blivit förstörd, besudlad, känslor av ångest, av att ha tappat bort sig själv, upplevelser av skam, skuld och förnedring. En kvinna berättar "*...På något sätt måste jag hantera att jag känner mig förorenad och besudlad. Det är som om mannens invasion av mig fortsätter för evigt. Jag kan föreställa mig honom skrattande åt sin makt över mig, som aldrig någonsin tar slut. Det är ohanterbart, men om jag ska leva måste jag kunna hantera det, men hur?*" (Arnmark & Eriksson, 1996:12). En annan kvinna beskriver våldtäkten med dessa ord "*Det är så mycket inom mig som blivit förstört. Jag sörjer över mig själv och längtar efter den jag var innan våldtäkten. Jag vet inte längre vem jag är*" (Arnmark & Eriksson, 1996:13). Liknande representationer av våldtagna kvinnors emotioner framkommer även i de andra böckerna (Hedlund et al., 1983:72-73) och (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:139-140). Grände skriver att "*Många kvinnor upplever hur känslan för den egna kroppen har förändrats. Hela kroppen eller delar av den upplevs som äckliga och besudlade. Många kvinnor får till följd av detta problem med sitt sexliv*" (Grände, 2005:38). Vårt syfte är inte att på något sätt hävda att detta inte skulle vara sanningsenliga utsagor, utan vår ambition och intention är att rikta fokus på uppfattningen att all samhällsvetenskaplig forskning innebär urval i syfte att belysa en tes (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Böckerna formar således specifika subjekspositioner för en våldtagen kvinna som är sammankopplade med rädsla, ångest, skuld och skam. Det finns ingen annan förståelse av fenomenets känslolämbörd förmedlad i texterna.

Gruppbildning är ett viktigt begrepp inom diskursteorin som vi valt att tillämpa på vårt material. Kortfattat innebär det att kollektiva identiteter skapas av samma förutsättningar som individuell identitet. Det är en glidande övergång mellan dessa identitetstyper som kan

illustreras genom att det inte är ett långt steg mellan att identifieras som kvinna till att identifieras som potentiellt offer för sexualiserat våld (Winter Jörgensen & Phillips, 2000:51) (Wendt Höjer, 2002). Då de flesta kvinnor är medvetna om den risk som alltid existerar för att utsättas för sexualiserat våld (Eliasson, 1997:61-63) innebär gruppbildning att människor konstitueras som grupp genom att vissa identitetsmöjligheter framhävs som relevanta medan andra ignoreras (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:52). Konstitutionen av människor som grupp, i detta fall våldtagna kvinnor, sker genom representation och innebär att grupper inte är på förhand givna utan först måste uttryckas i ord för att bli en socialt existerande grupp. Representation innebär således att någon talar om eller för en grups vägnar och med detta tar sig tolkningsföreträde i relation till den grupp det är tänkt att de "ställföreträdande" skall representera (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:53). På så sätt konstitueras "bilden" av den våldtagna kvinnan i texterna samt de reaktioner och upplevelser hon ofrånkomligen kommer att uppleva efter våldtäkt.

Som vi tidigare belyst finns det ingen variationsrikedom i beskrivningarna av hur en våldtagen kvinna känner sig utan materialet framhåller samstämmigt våldtäktens psykiska följder med känslor som självförakt, skuld, förnedring och nedsmutsning. Gruppbildningen av "våldtagna kvinnor" formeras alltså genom att "insatta i problematiken" som genom "sociala relationer" har mött kvinnor som blivit våldtagna representerar hur gruppens kollektiva känslor, emotioner och behov ser ut. Vi har i tidigare stycken redogjort för att kvinnor som blivit våldtagna ofta skäms och skuldbelägger sig själva. De är rädda för att bli bedömda av sin omgivning och det finns idag ingen plattform för våldtagna kvinnor att etablera sig som en självdefinierad grupp. Istället baseras till stor del vår allmänna kunskap, både om mäns våld mot kvinnor i allmänhet och våldtäkt i synnerhet, på de utsagor och representationer av gruppen utsatta kvinnor som förmedlas av yrkesprofessionella i olika texter. Grände skriver *"Många kvinnor vi möter har inte berättat om våldtäkten för någon i sin omgivning. De vill bespara dem vetskapen. De skäms och tar på sig skulden för vad som hänt, eller så är de rädda att deras situation bara skulle förvärras av omgivningens oförstående eller fördömande reaktioner"* (Grände, 2005:79). Hedlund, Lundmark & Lundmark uttrycker liknande iakttagelser och skriver *"Flera kvinnor som kommer med våldtäktshändelsen längre tillbaka i tiden, talar med bitterhet om hur de blivit bemötta med tvivel, "ingen ville eller kunde tro", med beskyllningar om delaktighet. Eller har de överhuvudtaget inte kunnat anförtro sig åt någon"* (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:140). Då de våldtagna kvinnorna inte själva kommer till tals, eller ens vågar berätta om sina upplevelser för den

närmaste kretsen, torde uppfattningar om brottet samt möjliga subjekspositioner i stor utsträckning vara skapade utifrån professionella utsagor och forskning på området (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

5.2.1.3 Sociala identiteter och praktiken

I ovanstående stycke har vi lett in analysen på att se hur diskursen genom texterna kan tänkas konstituera identiteter för våldtagna kvinnor. Detta påstående kommer senare i ytterligare grad att problematiseras och belysas. Vi redogör här för de olika sociala identiteter, kvinnliga som manliga, som representeras i vårt material. Arnmark och Eriksson beskriver bakomliggande orsaker till varför män våldtar kvinnor. Författarna belyser att just förklaringar till våldet är omstridda och inte sällan av motstridig natur. De presenterar synen på mannens sexualidentitet som aggressiv och drivande, att han lätt kan ledas i frestelse och att detta synsätt formerat en samhällssyn som påtvingar kvinnor att ta ansvar för sin egen och mannens sexualitet. Detta perspektiv problematiserar våldtäkt utifrån ett individperspektiv som framhåller att det är "sjuka" och "avvikande" män som våldtar. De kan både göra det av skäl som sexuell frustration som för att ge uttryck för destruktiva känslor och hat (Arnmark & Eriksson, 1996:14-15). I relaterbar litteratur beskriver Eliasson (1997) en liknande kategorisk förståelse om orsaksförklaringar till våldtäktsproblematiken (se 4.1 Våldtäktsforskning). Arnmark och Eriksson menar istället att våldtäkt bör betraktas som uttryck för en samhällsstruktur som underordnar kvinnor i relation till män, både socioekonomiskt, maktmässigt och sexuellt. Författarna skriver "*Massmedia, könsdiskriminerande reklam och porrindustrin framställer kvinnan som ett opersonligt objekt att förfoga över. Hennes kropp och kön exponeras, och som en del av nöjeskonsumtionen, erbjuds filmer där kvinnor misshandlas och våldtas*" (Arnmark & Eriksson, 1996:14). Ur ett könsmaktsperspektiv påvisar de att våldtäkten florerar inom ett system av praktiker som förtrycker kvinnor samt tolkar deras kroppar som allmängods (a.a.).

Stora likheter till detta resonemang återfinns hos Hedlund, Lundmark & Lundmark (1979) som också redogör för dikotomin mellan ett individperspektiv och ett strukturperspektiv i relation till våldtäkt som fenomen. De menar att det har funnits en schablonartad bild av våldtäktsmannen i detta perspektiv "*Bakom denna syn ligger antaganden att alla män styrs av sin starka sexualdrift – eller saknar utlopp för den. En förförisk kvinna kan fresta mannen fram till en punkt där han inte längre kan kontrollera sig*" (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:93). Boken lyfter också fram den feministiska rörelsens problematiserande av våldtäkten

ur ett könsmaktsperspektiv, där kvinnors kroppar historiskt sett anses först ha tillhört fadern och sedan den äkta mannen. Att kvinnors kroppar under lång tid fungerat som manliga ägodelar härleds ur det faktum att det inte förrän 1965 ansågs rimligt att äkta män kunde våldta sina hustrur då det var kvinnans plikt att tillfredsställa mannen. Författarna framhåller också att män våldtar för att upprätthålla sin överordning och manlighet och att detta möjliggörs pga. deras fysiska styrka samt av kvinnors inlärd undergivenhet och passivitet (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:94). De skriver *”Att kvinnor blir våldtagna sammanhänger givetvis också med att kvinnor fostras till passivitet, till att uppleva sig själva som svaga, tanklösa ... Kvinnor får lära sig att se på sig själva som könsobjekt och att vara framförallt sexuella varelser”* (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:43). Denna dikotoma uppdelning av orsaksförklaringar till mäns sexuella våld mot kvinnor återfinns likaså inom resterande texter.

När det istället handlar om kvinnor som blir våldtagna, eller mer specifikt vilka kvinnor som blir våldtagna, redovisar materialet sina antaganden på lite olika sätt. Statistik som redovisas i materialet påvisar att det inte finns en speciell kvinna som kan bli utsatt för sexuellt våld, utan att de kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt kommer från olika socioekonomiska, åldersmässiga och kulturella bakgrunder (Grände, 2005) (Hedlund et al., 1983) (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979). Den bok som inte baserar sina ställningstaganden på statistik hävdar än dock att det inte finns några tydliga samband eller urskiljande komponenter för en specifik grupp kvinnor som löper större risk att bli våldtagna (Arnmark & Eriksson, 1996). Att detta är rimliga påståenden bekräftas också inom annan litteratur (jmf Eliasson, 1997) och (Lövkrona, 2001). De ”verkliga” våldtäktsoffren står dock i skarp kontrast till myten om den våldtagna kvinnan. Dvs. att det finns en etablerad diskurs om vilken kvinna som utgör ett värdigt offer. Samhällssynen på våldtäktsoffer har sedan länge utgjorts av att dela in våldtagna kvinnor i kategorier av ”värdiga” respektive ”icke-värdiga” offer. Det värdiga offret utgörs av nyktra, icke sexuellt utmanande, kvinnor som utsätts för grova överfallsvåldtäkter. De icke värdiga offret får i mycket större grad ”skylla sig själv” då kvinnan varit berusad, känt mannen sedan tidigare, eller har ett sexuellt beteende innan eller efter våldtäkten som blir betydelsefull för hennes trovärdighet (Wennstam, 2002) (Granström, Manneqvist & Weinehall, 2005).

Hur dessa våldtagna kvinnors identiteter konstitueras i relation till myten om det värdiga respektive det ovärdiga våldtäktsoffret, manifesteras också inom vårt material. Kvinnor som

våldtagits relaterar till förståelsen om vad som utgör ett verkligt offer och huruvida hon kan passa in i respektive mall blir avgörande för hur hon förhåller sig till den egna (o)skulden, samt till möjligheterna av ett konstruktivt förhållningssätt (Grände, 2005) (Hedlund et al., 1983). Eva Hedlund och Marianne Granö (i Hedlund et al., 1983) belyser hur vilken ”typ” av våldtäkt som kvinnan utsatts för blir avgörande för hur hennes psykiska mående efter våldtäkten ter sig. Författarna kategoriserar olika former av våldtäkter i grupper av ”maktvåldtäkter”, ”vredesvåldtäkter” och ”sadistvåldtäkter”. Det mest signifikanta som utdras ur dessa kategoriseringar är just hur ”våldtäktens utförande” blir relevant för den våldtagna kvinnans känslor. De påvisar att kvinnor som kan ha utsatts för en mycket grov våldtäkt, med inslag av mycket våld och hot, i större utsträckning än de kvinnor som utsatts för en ”maktvåldtäkt”, där våldtäkten genomförts med ett minimum av våld eller hot, snabbare kan ”läka” och må bättre psykiskt pga. att de erhåller omgivningens förtroende, stöd och empati. Författarna beskriver ”vredesvåldtäktens” konsekvenser för kvinnan på följande vis *”Trots att denna typ av våldtäkt innebär ett brutalt överfall, kan de traumatiska effekterna på offret bli relativt kortvarig ... Det hänger samman med att hon är så synbart skadad och att bevisen på att hon blivit våldtagen är så konkreta. Anspelningar på delaktighet är inte troliga. Omgivningen kommer att visa henne förståelse och tröst”* (Hedlund et al., 1983:118). I relation till det författarna visar fram kan man således argumentera för att den våldtagna kvinnans subjektsposition till stor del utgörs av hur samhället legitimerar det kvinnan varit med om, alltså huruvida hon anses vara ett värdigt offer eller inte. Som vi tolkar det innebär grövre våldtäkter att samhället backar upp den våldtagna kvinnan och eftersom bevisen för att en våldtäkt har skett är mer än tydliga krävs det inte samma engagemang från kvinnans sida att visa upp ”rätt” typ av emotioner som tillskrivs efterbörden av en våldtäkt. Det som går att utdra ur författarnas resonemang är att det går att ”komma över” våldtäkten fortare om man blivit brutalt våldtagen, då det inte finns någon som dömer kvinnan och då hon heller inte behöver manifesteras sina känslor av ”förstördhet” för att bli betrodd.

Det som vi finner problematiskt med vårt materials syn på den våldtagna kvinnans känsloliv är just frånvaron av spontanitet och skillnader. Istället för texterna fram en likartad syn på kvinnor som blivit våldtagna samt på deras reaktioner. Materialet problematiserar inte varför det inte finns skillnader inom grupper av våldtagna kvinnor eller om det finns kvinnor som inte reagerar efter dessa olika mallar. Istället framstår det som om kvinnan som blivit våldtagen inte ”äger” sina egna känslor, utan att dessa helt bestäms och föreskrivs ut efter samhällets bemötande. Dock är det ett statistiskt faktum att de flesta våldtäkter inte tillhör den

självklara "våldtäktskategorin" som innebär fysiska bevis, blodvite, våld och en okänd gärningsman. Snarare är det så att majoriteten av våldtäkter genomförs utan synliga bevis och av en man som sedan innan är känd för kvinnan, något som dessvärre inskränker hennes trovärdighet som offer. Dessa så kallade maktvåldtäkter innebär enligt Hedlund & Granö (i Hedlund et al., 1983) att kvinnan skuldbelägger sig själv och mår betydligt sämre efteråt då hon blir ifrågasatt och misstänkliggjord. Som vi ser det är det just bristen på fysiska bevis som ålägger kvinnan att visa upp motsvarande emotionella sådana. I brist på en sargad kropp, kan kvinnan istället visa sig trovärdig som offer genom att manifestera en sargad själ. Hedlund och Granö (1983) lyfter även fram en intressant vinkel av våldtäktsproblematiken då det rör sig om unga kvinnor som blivit utsatta. Författarna framhåller här att yngre kvinnor i större utsträckning reagerar med ilska och hat som riktar sig mot förövaren, samt att yngre kvinnor inte skuldbelägger sig själva och brottas med tankar om våldtäktens självförvållande i samma grad som äldre kvinnor. Författarna belyser att *"De har tvärtom nära till sin vrede mot mannen som förgripit sig på dem, och söker inte efter orsaker hos sig själva till att övergreppet skedde. De är förbittrade och arga över vad de oförskyllt råkat ut för"* (Hedlund et al., 1983:127).

Förklaringar till detta fenomen framhålls av författarna som att de yngre kvinnorna inte har en lika utvecklad sexualitet som äldre kvinnor utan reagerar mera instinktivt på att någon utsatt dem för något de inte vill, varpå de reagerar med ilska istället för skuld känslor. Denna iakttagelse framstår för oss mycket intressant men författarna kopplar inte det vidare till varför vuxna kvinnor egentligen reagerar annorlunda eller med mera självdestruktiva känslor. Den enda förklaring som ges är att de i större grad p.g.a. sin livserfarenhet kommit i kontakt med fördomen om att våldtagna kvinnor "har sig själv att skylla" (Hedlund et al., 1983). När vi ställer författarnas resonering i relation till vår teori blir det uppenbart att de inte sammanfogar den våldtagna kvinnans reaktioner och känslor i ett större perspektiv av kvinnlig sexuell identitet.

Judith Butler (1990) argumenterar exempelvis för att könet skapas genom olika former av praktiker som sedan sammanfogas i samhällsdiskursen som determinerade kvinnliga respektive manliga identiteter. Begreppet kvinna är således inte oproblematiskt utan innebär en mängd tolkningar och förförståelser om hur just en kvinna skall bete sig och se ut för att identifieras som kvinna. Könen, mannen och kvinnan, skapas som varandras motsatser där motsatsen utgör grunden för heterosexuellt begär mellan könen. Den kvinnliga respektive

manliga sexualiteten skapas också som varandras motsatser där mannens sexualitet är drivande och aggressiv medan kvinnans är mottagande och passiv. Den heterosexuella normen utesluter andra sexuella läggningar som bi- och homosexualitet, samt föreskriver också hur kvinnor skall bete sig för att skapas som heterosexuella objekt för åtrå. Då kvinnor konstitueras som sexuella objekt snarare än sexuella subjekt som handlar kan tolkningarna av kvinnlig sexualitet aldrig gagna kvinnor själva. Den kvinnliga kroppen och sexualiteten som den skapas har inget egenvärde för kvinnor själva utan enbart som objekt, till för att tillfredsställa en manlig publik (Butler, 1990).

Att kvinnor framställs med en passiv sexualitet och själv har svårt att avgöra hur sex skall göras utan överlämnar definitionen av vad som är sex till mannen blir tydligt i vårt material. Grände (2005) skriver bl. a. om att tjejer och kvinnor som blivit våldtagna inte varit säkra på att de blivit utsatta för ett brott förrän de kommit i kontakt med någon annan person som kunnat hjälpa kvinnan att förstå vad det är hon har varit med om. Hon skriver *"Kvinnorna har svårt att definiera det de utsatts för som våldtäkt. De kan ofta relatera till tidigare händelser som innehåller en känsla av kränkning även om det inte ses som våldtäkt. Det blir en gradskillnad, inte en art skillnad, mellan upplevelsen av "dålig sex" och våldtäkt"* (Grände, 2005:50). I boken framstår kvinnans sexualitet som flytande och odefinierbar. Att kvinnor inte vet hur de vill ha sex, eller vad som är njutningsfullt och normalt för dem själva, är ett stort problem som begränsar kvinnors förmåga att avgöra om de har blivit utsatta för ett övergrepp eller inte. Detta går att länka till Butlers diskussion om den heterosexuella matrisen som föreskriver hur män och kvinnor skall agera sexuellt i relation till varandra och att kvinnan per definition är mera "intagbar" än män samtidigt som att hon inte har status som ett sexuellt subjekt som vet vad hon vill och som själv handlar. Detta sammantaget skapar ett kvinnligt objekt som både kan våldtas och som dessutom sedan inte kan skilja på om hon utsatts för våldtäkt eller bara gängse manlig sexuell praktik. Diskursen implicerar att kvinnan skuldbelägger sig själv snarare än att hata och rikta ilska mot mannen som våldtagit henne. Just att kvinnor inte kan avgöra om de varit med om en våldtäkt eller ett samtyckt samlag är något som tydligt framträder i vårt material. Texterna beskriver att kvinnor inte vet om det varit en våldtäkt framförallt för att kvinnorna själva tolkar sina egna handlingar i termer av självförvällande. Grände skriver *"Om jag inte haft den korta kjolen/flirtat med den där killen/druckit den där ölen så hade det kanske aldrig hänt"* (Grände, 2005:39).

Dessa tankar, om "inbjudande" beteende som förklaring till att män våldtar kvinnor, återfinns

alltså hos kvinnorna själva och gör dem osäkra på om det de utsatts för kan "kallas" för våldtäkt. De flesta kvinnor är i någon mån påverkade av att vara kvinnor. Som sådan lär de sig att kroppen kan våldtas, att någon kan lämna smuts inne i ens kropp, besudla den och kränka den. De flesta kvinnor tar därför på sig ansvaret för att detta inte skall inträffa genom att anamma en mängd strategier för att undvika risken (Eliasson, 1997:68-70).

Materialet vi har granskat tillhandahåller i stor utsträckning en bestämd syn på att alla kvinnor som säger sig ha blivit våldtagna är offer och tar avstånd från att det skulle finnas mer eller mindre trovärdiga offer. Ändå belyser de alla att det finns en diskurs kring detta som även våldtagna kvinnor förhåller sig till. Vi har uppmärksammat att materialet förmedlar hur kvinnor ibland kan ha svårt att avgöra om de blivit utsatta för övergrepp samtidigt som materialet menar att även om kvinnan känner så är det ett resultat av att samhället lägger skuld på kvinnan, samt ger henne ansvar för mannens sexualitet genom att förhålla sig till risken om att kunna bli våldtagen. Materialet menar således att den våldtagna kvinnan kan vara ambivalent till det hon utsatts för samtidigt som det hela tiden framhåller hur en våldtagen kvinna känner sig, dvs. att hon känner sig sviken, genomgår en allvarlig kris, är oundvikligen traumatiserad, känner skuld, kränkning, nedsmutsning och besudling. Detta är materialets innehållsbeskrivning av känslorna efter en våldtäkt och en intressant paradox för oss som författare ligger i att materialet menar att en kvinna kan vara osäker på om det verkligen var en våldtäkt men ändå förväntas hon känna alla dessa föreskrivna emotioner. För att återkomma till Laclaus och Mouffes begrepp representation kan man plädera för hur materialet talar å våldtagna kvinnors vägnar, samt att de skapas som grupp genom denna representation från professionella. Representationen av våldtagna kvinnor innehåller som tidigare nämnt bara förståelsen av att det är ett av de värsta brotten som en människa kan utsättas för, samt att det oundvikligen leder till svåra psykiska problem om man inte hanterar känslorna som springer ur våldtäkten. Hedlund et al. menar att *"Det är oundvikligt att den som råkar ut för ett sexuellt övergrepp hamnar i en känslomässig kris ... Att ha blivit våldtagen är att ha utsatts för våld, hot och tvång under kortare eller längre tid samt att ha kränkts sexuellt"* (Hedlund et al., 1983:72-73). Hedlund, Lundmark & Lundmark skriver i kapitlet *Våldtäkt - en traumatisk kris* att *"En våldtagen kvinna upplever starka känslor av ångest, förnedring och skam, av att vara utlämnad och hjälplös"* (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:48). Här belyses således inte några andra känslspektra hos våldtagna kvinnor. Alla skapas som offer som helt kommer att definieras utifrån det brott som de utsatts för. I texterna pratas det inte alls om vuxna kvinnor som inte känner de obligatoriska

känslorna efter en våldtäkt, som inte känner skam, äckel, rädsla eller självhat. Hedlund et al. (1983) väljer att endast undersöka de kvinnor som bekräftar den vedertagna bilden av en våldtagen kvinna och ignorerar tecken på olikheter i sitt statistiska material. På frågan om kvinnorna förändrat sitt liv efter våldtäkten svarade hälften nej, en femtedel ansåg sig heller inte ha förändrats personlighetsmässigt efter övergreppet och en tredjedel tyckte heller inte att förhållandet till män hade förändrats (Hedlund et al., 1983:66-67). Trots dessa tydliga oenigheter diskuterar författarna bara gruppen av kvinnor som svarat jakande på deras frågeställningar. Inte ens materialet som har till syfte att lyfta fram våldtäktsproblematiken, samt skapa bättre förutsättningar för vård av dessa kvinnor, lyfter fram olika representationer av en kvinna som blivit våldtagen.

Diskursmässigt sett kan man alltså hävda att materialet skapar konstituerande identiteter för de våldtagna kvinnorna helt efter samhällets syn på hur ett våldtäktsoffer skall bete sig. De kvinnor som inte känner de "förväntade" emotionerna förklaras ha förträngt det hemska. Grände skriver *"De försöker tränga bort alla tankar på våldtäkten och leva sina liv som om ingenting hänt ... De berättar inte för någon om vad som hänt, men konsekvenserna av övergreppet gör sig tids nog påminda"* (Grände, 2005:38). Hedlund et al. tolkar skälen till varför en del kvinnor bröt kontakten med kriscentrat som att *"En del kvinnor orkar inte bli påminda om våldtäkten. Det är för smärtsamt och plågsamt. Genom att bryta kontakten med våldtäktscentret och rådgivaren "gör de sig av med våldtäkten". Detta är kvinnor vars psykologiska försvar mot den svåra händelsen är "förnekande" (denial) och "undanträngande" (suppression)"* (Hedlund et al., 1983:69-70). Diskursen om hur våldtagna kvinnor känner och reagerar menar vi samspelar med, och är styrt av, andra dominerande diskurser i samhället så som av den allmänna diskursen om kvinnlig sexualitet. Detta resonemang ansluter sig inte något av materialet till. I diskursen om våldtagna kvinnors känslor finns inte utrymme för en kvinna som bestämt vet att hon utsatts för en sexuell makthandling som hon inte velat delta i men som samtidigt inte skuldbelägger sig själv och mår dåligt. En kvinna som inte reagerar efter gängse normer blir inte trodd. Inte inom rättssystemet (jmf Andersson, 2004) men heller inte i vårt material, där denna avvikelse inte ens existerar. Istället finns det en förförståelse och konsensus om hur våldtagna kvinnor skall känna, något som har naturliggjorts/normaliserats så till den grad att det inte går att ifrågasätta.

Att diskursen om våldtagna kvinnor utestänger vissa känslspektra eller avvikande emotioner

hos våldtagna kvinnor går att koppla till Michel Foucaults syn på diskursordningar och makt. Han menar att det som inte ryms i diskursen blir svårgripbart och oförståeligt och kan därför heller inte infogas i det kollektiva medvetandet. I relation till analysen av vårt material kan vi således argumentera för att det som inte benämns inom diskursen, så som alternativa subjektspositioneringar, inte heller kan förstås (Foucault, 1993). Ett resultat av detta menar vi blir mycket rigida identitetspositioner att råda inom för den våldtagna kvinnan. Foucault menar att diskurser bygger på vissa utestängningsprinciper som gör att människor anpassar sig till vissa sätt att uttrycka sig språkligt. Den första principen är *förbudet*. Vissa saker är tabu att tala om. Det finns vissa ritualer för vad man talar om vid olika tillfällen. När det gäller fenomenet våldtäkt kan man absolut hävda att detta är ett tabubelagt ämne, ett ämne där kvinnor som själva blivit utsatta inte kommer till tals i samhället, utan istället blir representerade av professionella som för deras talan. Således hindras de från att själva sätta sin prägel på hur våldtäkten bör förstås, samt vilka eventuella skillnader som kan finnas mellan våldtagna kvinnor med avseende på känslor och reaktioner. Foucault menar också att det bara är vissa personer som får komma till tals inom diskursen och prägla den. Detta resonemang ser vi framförallt illustreras genom att till och med de kvinnor som utsatts för våldtäkt tystas ned och beläggs med skam eller blir ifrågasatta pga. av sitt beteende. Då det finns stor risk för fördömande bemötande får istället mera ”insatta” i problematiken tala för våldtagnas räkning, då de som ”institution” eller ”vetenskap” är svårare att ifrågasätta.

Den andra utestängningsprincipen innebär en *uppdelning* och ett *förkastande*. Principen bygger på motsättningen mellan ”förnuft” och ”vansinne”. En del saker anses ”förnuftiga” att säga och värda att lyssna på, medan andra betraktas som ”vansinniga” och inte värda någon uppmärksamhet (a.a.). I relation till vårt material kan vi framförallt koppla detta till att det bara är en ”syn” på våldtagna kvinnors reaktioner som framkommer. Olikheter ignoreras, eller benämns i psykologiska termer av ”bortträngning” eller liknande. Den tredje utestängningsprincipen baseras på motsättningen mellan ”det sanna” och ”det falska”. Det som betraktas som ”sant” är framför allt kopplat till vetenskapen. Denna princip är även den representerad i vårt material som del av en vetenskap eller institution som forskar om kvinnor som blivit våldtagna. Således har vetenskapen skapat sanningar om hur våldtagna kvinnor känner sig och reagerar. De representerar det ”sanna” och vill även utbilda om denna ”sanning” så att andra professionella skall bemöta de våldtagna kvinnorna utifrån deras teser. Foucault menar dock att vad som betraktas som ”sant” är föränderligt och växlar med tiden (Foucault, 1993).

5.2.1.4 Kulturella värderingar och praktiken

Medan ovanstående stycke problematiserade de "sociala identiteter" som gick att utröna ur vårt material kommer vi i följande avsnitt att placera in dessa "identiteter" inom ramen för en kulturanalys. Det postmoderna kulturbegreppet är konstruktivistiskt, vilket innebär att kulturer ses som konstruktioner och inte i enlighet med en essentialistisk förståelse som funktioner av mänsklig biologi. I denna bemärkelse blir allt mänskligt beteende kulturellt, även våldsutövning (Lövkröna, 2001). Ett kulturellt perspektiv på våld innefattar vidare frågeställningar som utgår från såväl individ som samhälle, vilket blir vårt avstamp då vi granskar materialet med avseende på kulturella värderingar. Bergenheim (i Granström, 2004) poängterar att det sexualitetsbegrepp som är etablerat i kulturen är konstruerat utifrån en manlig norm och hävdar att själva konceptet "sexualitet" i huvudsak kan sägas vara manligt till sin karaktär. I förlängningen har vi sett detta på ett utbrett sätt resultera i att kvinnor ålagts en strängare könsmoralisk disciplin än män. Mäns sexualitet har kulturellt, historiskt erkänts och bejakats utan påtagliga yttre restriktioner (a.a.). Idéer präglade och bärande av sexualmoraliskt innehåll är närvarande och ofta central för de diskussioner som förs i vårt material, dvs. att kvinnor i materialet framställs som klart påverkade av gängse könsstereotypa syn på det kvinnliga könet som belagt med skuld och som förstörbart. Grände redovisar kvinnors känslor på följande vis *"De allra flesta kvinnor vi får kontakt med beskriver hur känslorna av skuld och skam präglat deras liv efter våldtäkten"* (Grände, 2005:39). Hon beskriver dessförinnan dessutom att *"För många, speciellt bland yngre tjejer vi möter, tar känslan av att vara värdelös och äcklig sig uttryck i olika självdestruktiva beteenden"* (Grände, 2005:38).

Det har länge funnits olika sätt att kontrollera kvinnors sexualitet, bland annat genom bestämmelser om ålder för samtycke, äktenskapsbrott, samt sex före äktenskapet. Systemet kan man säga vilade på tanken att det fanns två sorters kvinnor; de ärbara som fick skydd genom äktenskap eller som döttrar, och sedan de syndiga som knappast kunde räkna med strafflagens skydd (Lövkröna, 2001). De beskyddade kvinnorna besatt få rättigheter men också ett litet ansvar. Dessa kvinnors ansvar var att hålla sig ifrån äktenskapsbrott. Den andra kategorin av kvinnor hade inga rättigheter men hade fullt ansvar för utomäktenskapligt sex (däribland prostitution). Männen å andra sidan besatt alla rättigheter och risken för att de någonsin skulle behöva ta ansvar för illegala sexuella aktiviteter var nästintill obefintlig. Tvärtom var det fullt legitimt för män att ha sexuella förbindelser både inom och utom

äktenskapet. För kvinnor var det däremot absolut nödvändigt med trohet inom äktenskapet, samt att avhålla sig från sex före det (a.a.). Ovanstående resonemang skapar enligt Niemi-Kiesiläinen (i Lövkrona, 2001) en omöjlig ekvation för kvinnan som sådan, där hon delas upp i två typer; de som var kyska respektive de som var fallna. Kvinnan blir således på en gång bärare av det lägsta onda och det högsta goda. En kulturellt cementerad och outtalad uppfattning om den kvinnliga kroppens sexuella tillgänglighet och den manliga rätten att bruka denna kropp är ett resultat av denna tradition (a.a.). Vikten av mannen/partners reaktioner på övergreppet är en diskussion som ges utrymme i alla böcker vi tagit del av. Att återvändandet till mannen, och den accepterade sexualiteten, är en förutsättning och vilja för varje våldtagen kvinna yttras i samtliga texter och mest konkret uttrycker Hedlund et al. det då kvinnans oro och undringar beskrivs *"Kvinnan är t ex rädd för att partnern inte längre ska känna sexuell lust till henne/.../Går det att ha sex?/.../Kan jag ta emot honom?"* (Hedlund et al., 1983:136). Hon konkluderar *"...de flesta kvinnor som har en pågående sexuell relation vid tidpunkten för våldtäkten oroar sig för den/.../oron gäller partners reaktioner på den sexuella innebörden av övergreppet"* (Hedlund et al., 1983:139).

Värt att notera är hur alla kvinnor i diskursen som materialet avspeglar skapas som heterosexuella. Brottet de utsatts för sammankopplas likt ovan med en senare eftersträvansvärd heterosexuell praktik, dvs. att kvinnan skall lära sig att återigen tåla att bli penetrerad. Diskursen lämnar inget utrymme för att en lesbisk kvinna kan bli våldtagen, samt huruvida hon eventuellt skulle kunna tänkas reagera annorlunda på våldtäkten. Eftersom resonemangen i texterna klart sammankopplas med, och i sin analys systematiskt utgår från, den heterosexuella praktiken och den lesbiska kvinnan inte sammankopplar vare sig penispenetration eller manlighet med sin egen sexuella praktik torde detta vara ett intressant bidrag till diskursen. Är det så att de våldtagna kvinnorna konstitueras som heterosexuella oavsett om det stämmer eller inte? Antas en lesbisk kvinna i rehabiliteringsprocessen vara heterosexuell just för att hon har våldtagits? Vårt material talar aldrig om den lesbiska kvinnan utan presenterar en bild av våldtäkten, sin fruktansvärdhet till trots, som en heterosexualiserande könshandling. Den våldtagna kvinnans sexualitet innefattas systematiskt i förståelsen av våldtäkten. Det blir tydligt hur kulturella värderingar och föreställningar om kön och sexualitet inverkar i den våldtäktsdiskurs som avspeglas i vårt material. Föreställningen om ett manligt, aktivt, handlingskraftigt och aggressivt kön representeras återkommande medan det kvinnliga, passiva och handlingssvaga könet förkroppsligas i offret, som endast har möjlighet att uttrycka antingen samtycke eller icke samtycke. Den rådande

heterosexuella normen, som vi återkommer till längre fram i avsnittet, utgår ständigt från förståelsen av den manliga sexualiteten som (över)aktiv och levande, medan den kvinnliga sexualiteten framhålls som icke-aggressiv, undergiven och framför allt som sårbar (Lövkröna, 2001).

Ett utbrett behov av att utreda mannens/förövarens psykologi för att kvinnan ska kunna ta ett avstamp mot rehabilitering går att urskilja i materialet, en diskussion som tyder på den inskränkning av handling för kvinnan som vi menar präglar rådande sexualdiskurs. En kontraproduktivitet, präglad av gängse kulturella värderingar, upplever vi i de många passager där texterna är så inriktade och ivriga i att poängtera den utsatta kvinnans skuldfrihet att det inte lämnas utrymme för någon annan, potentiellt mer konstruktiv, ansats. En ansats som möjligen angränsar till en vidare dekonstruktion av den egna sexualiteten, där handlingsmöjligheter istället kan framstå för den drabbade i utbyte mot den traditionella önskan om att avsäga sig skuld. I Arnmark och Eriksson läser vi *"Det finns inte heller något enkelt svar på varför en man väljer att utnyttja en kvinna och hennes kropp för sina egna syften. För dig är det viktigt att komma ihåg att svaret inte finns att söka hos dig eller i ditt handlande, utan hos mannen!"* (Arnmark & Eriksson, 1996:14). Samtliga texter avstår från att problematisera våldtäkten och dess konsekvenser för den utsatta i relation till föreställningar om den egna, den kvinnliga, sexualiteten så som den figurerar i diskursen. Detta faktum kan länkas till ovanstående föreställningar om att kvinnans sexualitet, i de fall hon tillåts ha en sådan, i stor utsträckning har varit och är förtryckt och tabubelagd (Granström, 2004). Genom att på detta sätt inom diskursen inte prata om kvinnorna i termer av aktiva värden och konstruktiva sexuella handlingsmöjligheter kan vi riskera att vidare inskränka den kvinnliga sexualiteten, både i allmänhet och mer specifikt rörande de handlingsmöjligheter den våldtäktsutsatta kvinnan anser sig ha. Objektivisering, orörlighet och passivitet lyfts ofta fram som centrala element i konstruktioner av kvinnlighet, ett tema som är återkommande i den våldtäktsdiskurs vi tar del av. Maud Eduards tolkar objektiviseringens yttersta betydelse som just ett frångående av handlingsutrymme. Medan män och manlighet kopplas till handlingskraft, betraktas kvinnor som oförmögna att handla (Eduards, 2002:146). I texterna problematiseras inte dessa kulturellt betingade processer i vidare utsträckning utan får ge vika för en mängd idéer om kvinnans kropp i termer av mödom, renlighet och smutsighet som alla länkas till vad som sägs hända kvinnan och hennes kropp efter en våldtäkt. I *Våldtäktskrisen* förklarar Eva Hedlund et al. hur många kvinnor är rädda för att de har tagit fysisk skada av våldtäkten. Oberoende om en medicinsk undersökning redan har

skett finns det skäl att ta upp och tala med kvinnorna om deras funderingar och rädslor kring eventuella skador eller kroppsliga förändringar (Hedlund et al., 1983:127).

Maria Wendt Höjer (2002:32) menar att problematiken skulle kunna uttryckas som att utsatthet för våld går hand i hand med objektifiering, eller rent av som att objektifiering är grundförutsättningen för våldet. Hon poängterar att just med anledning av att kvinnor i kulturomsättningen görs till ting blir de samtidigt möjliga att bruka och kränka (a.a.). Kvinnans kropp efter en våldtäkt menar vi kan ses genomgå en diskursiv förändring likt den hon anses genomgå då hon förlorar oskulden. Kulturella värderingar om hur kvinnans kropp förändras efter en våldtäkt går att länka till den mer generella synen på kvinnors kroppar så som diskursivt föränderliga, dvs. att vår kultur legitimerar denna diskursiva kroppsliga metamorfos genom att framhålla hur kvinnan och hennes kropp är kränkt, förnedrad, nedsmutsad och förorenad. Det faktum att kvinnokroppen kan genomgå denna diskursiva förändring (utan att något egentligen händer med kroppen) tycker vi går att se som sprunget direkt ur vår kulturella tolkning, och förståelse, av det kvinnliga könet. Ett klichéartat men dock illustrativt exempel på detta är det faktum att män, oavsett hur många de har haft sex med, aldrig blir vare sig skitiga, nedsmutsade eller bärare av epitet som slampa eller liknande. Vi ställer oss frågan om vi i kultur och samhälle (av goda skäl) har fått understryka våldtäktens fruktansvärdhet med anledning av att det helt enkelt inte finns en tydlig diskurs inom vilken kvinnan som sådan äger den egna kroppen och att det således aldrig någonsin borde vara acceptabelt att penetrera denna utan att kvinnan själv vill det? Det finns uppenbara skäl till att man har framfört våldtäkten som det värsta en kvinna kan utsättas för. Feminister har i stor utsträckning argumenterat för detta i syfte att finna fram till en rättspraxis som är mer gynnsam för de utsatta kvinnorna. Just denna argumentation verkar emellertid ha blivit a och o i rättsfall för att den våldtagna kvinnan överhuvudtaget skall kunna vinna nämndemännens förtroende (Andersson, 2004).

5.2.2 Strukturell analys - Diskursordningen

Med begreppet diskursordning syftar Fairclough till hur en kontext på en och samma gång består av en mängd olika diskurser (Fairclough, 2003). Att han anser det nödvändigt att granska diskursordningen förstår vi som att han vill betona vikten av att forskaren reflekterar över *vilken* diskurs han eller hon har till syfte att analysera. När vi har granskat och analyserat vårt material har det framkommit olika diskurser, innehållande vedertagna uppfattningar om våldtagna, som materialet vill ifrågasätta och belysa. Vårt syfte har främst varit att granska

diskursen i böckerna som förmedlar en bild av hur våldtagna kvinnor känner sig, mår, reagerar psykiskt och fysiskt. Vi har även tittat på hur texterna fört fram sin syn på rehabilitering, eller snarare, hur dessa kvinnor, genom olika samtalsövningar, kan närma sig ett mer normalt liv igen. Materialet talar alltså inte om en fullständig ”rehabilitering” som möjlig, utan menar istället att minnena av våldtäkten är något som kvinnan kommer att bära med sig för all framtid, men att hon kan ges metoder och verktyg för att hantera känslorna på bästa sätt. Den övergripande diskursen som vi undersökt utgörs således av hur materialet beskriver och representerar våldtäktens innebörd för kvinnan med avseende på känslor och reaktioner. Dock har det hela tiden funnits en underliggande diskurs som materialet bygger sin kritik på och som vi således har varit tvungna att ta hänsyn till och belysa för att placera in materialet i en kontext. Den dominerande diskursen som allt vårt material kritiserar är den som förmedlar en individualistisk syn på våldtäktsproblematiken, som förklarar mäns våld mot kvinnor som ett uttryck för en störd individs handlingar. Denna diskurs har också föranlett synen på kvinnans skuld och delaktighet i våldtäkten eftersom hon inte agerat på ett korrekt sätt eller tagit ansvar för dessa mäns okontrollerbara sexualitet. Denna diskurs innefattar således inget strukturellt perspektiv vad gället mäns sexuella våld mot kvinnor, utan har istället bidragit till att kvinnor i stor utsträckning har fått ta ansvar för att de utsatts för sexuellt våld samtidigt som de inte har getts möjlighet att rikta hat eller ilska mot den verkliga förövaren.

5.2.2.1 Interaktionell analys

I den interaktionella analysen ställs de olika diskurserna, närvarande i materialet, mot varandra för att se hur de samspelar. Genom denna del kan man komma åt olikartade positioner, likheter och/eller motstridigheter mellan aktuella diskurser (Fairclough, 2003). Som vi belyst i ovanstående stycke så bygger den största delen av materialet sina teser utifrån en samhällskritisk och delvis feministisk analys. Således angriper de fördomar kring kvinnors skuld till sexuella brott och ifrågasätter till stor del det bemötande som våldtagna kvinnor får inom institutioner som polisväsende, rättsväsende, socialtjänst och vård och omsorg. Grände (2005), Hedlund et al. (1983) Arnmark och Eriksson (1996) samt Hedlund, Lundmark & Lundmark (1979) menar alla att det finns en könsmaktordning som man måste ta hänsyn till när man hanterar våldtäktsoffer. De ställer sig alltså implicit emot den uppfattning att kvinnor kan ses som medskyldiga till sexuella övergrepp och trycker starkt på att ”behandlande” institutioners personal måste fungera som ”ansvarsbefriande” och ”skuldlyftande” verktyg i relation till den våldtagna kvinnan för att hon skall få perspektiv på brottet hon utsatts för och

kunna hantera känslorna.

Här växer alltså en ”ny” diskurs fram, dvs. i relation till en mera patriarkal och förtryckande diskurs som skuldbelägger kvinnan och som bestämmer att hon ansvarar inte bara för sin egen sexualitet utan även för mannens. Denna ”nya” diskurs har, i vår mening, också som syfte att beskriva och förklara våldtäktens konsekvenser och efterverkningar för kvinnan, dels för att skapa debatt i omgivningen, dels för att så nya ”tankesätt” hos professionella som kommer i kontakt med våldtagna kvinnor. Grände (2005), Arnmark & Eriksson (1996), Hedlund, Lundmark & Lundmark (1979) och Hedlund et al. (1983) diskuterar alla i olika utsträckning relationen mellan våldtäkt och sexualitet. Således finns det även en sexualitetsdiskurs som blivit tydliggjord när vi analyserat materialet. Grände (2005) menar att kvinnor och män uppfostras olika och att män och kvinnor lär sig att relatera till varandra utifrån könsbestämda regler om godtagbar sexualitet. En följd har blivit att kvinnans sexualitet till stor del har definierats utifrån manliga normer. Liknande resonemang om kvinnans passiva sexualitet återfinns hos Arnmark och Eriksson (1996), samt hos Hedlund, Lundmark & Lundmark (1979). Inte explicit men ändå framträdande lyfter således materialet fram att kvinnors sexualitet är problematiskt på så vis att den är passiv och förtryckt och icke självdefinierad. Kvinnornas sexualitet konstitueras på ett sådant sätt att de inte direkt kan avgöra om de har varit utsatta för ett brott eller om det bara varit ”dåligt sex”. I relation till detta är det intressant att upprepa Hedlunds et al. (1983) resonemang om unga kvinnor som blir utsatta för våldtäkt, dvs. att dessa reagerar med ilska och vrede snarare än med självförakt. De har inte hunnit färgas av samhällets attityder till våldtagna kvinnor så som antingen ”offer” eller sådana som får ”skylla sig själva” (a.a.). Grände (2005) lyfter dock fram motstridiga fakta vad gäller yngre tjejers upplevelser av våldtäkt. Hon menar istället att de upplever starka känslor av förstördhet och äckel i relation till den egna kroppen. Vi kan bara spekulera i orsakerna till dessa olika observationer. Dels är det över 20 års mellanrum mellan de olika böckerna, dels har vår samtid i större grad sexualiserats och uppfattningar om kön, kvinnlighet och sexualitet påverkar således idag yngre kvinnor i större utsträckning än vad det gjorde på 1980-talet.

Inom ramen för materialets problematisering av kvinnors sexualitet, har vi i analysdelen tidigare konstaterat att alla kvinnor skapas som heterosexuella. Ingen av böckerna diskuterar överhuvudtaget förekomsten av ett lesbiskt sexualbrottsoffer, samt huruvida hennes reaktioner skulle kunna skilja sig från en kvinna med tidigare heterosexuell praktik. Däremot för alla texterna fram att våldtagna kvinnor ofta får problem med sin (hetero)sexualitet efter en

våldtäkt. Vanliga reaktioner är att kvinnorna inte vill ha sex (penetrationssex) enligt vår tolkning. Många blir äcklade av tanken på sex, men oroar sig samtidigt för att partnern/mannen skall lämna dem om de inte ställer upp på sex. Hedlund et al. (1983) beskriver bl. a. att många kvinnor har sex för att "sudda" bort våldtäkten men att de egentligen inte känner lust. Författarna redogör också för att det funnits tankar hos de våldtagna kvinnornas män om att "återerövra" sin egen kvinna igen genom just sexualakten. Böckerna brister således i att föra fram en sexualdiskurs, samt därför likaså i att problematisera en sådan utifrån förekomsten av homosexualitet. Enligt det som går att utläsa av materialet har inte en enda homosexuell kvinna blivit våldtagen. Detta baserar vi på utsagor i materialet om att våldtäkten just är så kränkande och skamlig för att den sammanbinds i kvinnornas medvetande med den egna sexualiteten. Eftersom våldtäkt påminner om heterosexuellt sex, blir det svårt för kvinnor att avgöra huruvida de varit med om ett övergrepp eller inte, samt att undvika problem med den egna sexualiteten då kvinnorna associerar sex med just penetrationssex. Våldtäkten blir sedan till generaliseringar som går ut över hela kvinnans tidigare sexuella praktik vare sig den har varit bra eller dålig. Att materialet helt förbiser förekomsten av homosexuella våldtäktsoffer tycker vi är en stor brist. Utifrån hur materialet sammankopplar våldtäkt med heterosexualitet, kropp, skuld och skam borde det åtminstone rent hypotetiskt kunna ge en annan inblick i hur homosexuella kvinnor fortsätter respektive avstår från sin sexuella praktik.

5.2.2.2 Interdiskursiv analys

Den interdiskursiva analysen syftar till att belysa likheter och skillnader mellan textmaterial som producerats inom samma diskurs (Fairclough, 2003). I vårt fall kommer detta att ta sin utgångspunkt i textmaterial som har till syfte att informera om den våldtagna kvinnans känslor, reaktioner, samt hjälpbehov för att rehabiliteras. Vi anser oss ha analyserat material som springer ur samma diskurs, den diskurs som vi tidigare identifierat under 5.2.2 Strukturell analys - Diskursordningen. Dvs. att materialet har till syfte att informera om våldtäktens efterverkningar för kvinnan, vilka känslor och reaktioner som uppstår, samt hur man bör bemöta kvinnan i fråga. När vi har jämfört materialet inbördes har det framgått att det är väldigt lika till sitt innehåll. Texterna argumenterar för att våldtäkt *är* ett trauma, *är* kränkande, *är* förnedrande och *är* smärtsamt för den kvinna som får utstå det. Det är något av, om inte det, värsta man kan utsättas för och leder till en mängd psykiska besvär. Samtliga böcker väljer således att belysa våldtäktens innebörd för kvinnan som extensiv och vill informera professionella om hur de bäst bemöter dessa kvinnor och deras bagage.

Tankarna om bemötande av våldtagna kvinnor är också dem enhetliga, dvs. att det i materialet framhålls hur det är viktigt för kvinnan att få tala om övergreppet. Det är även väsentligt att professionella har kunskap om vilka vanliga reaktioner som följer på ett sexuellt övergrepp, samt reflekterar över den egna inställningen till våldtäkt så att de inte riskerar att pådyvla kvinnan mera skuld eller skam. Texterna samstämmer även på den punkten att de för fram skuld och skam som stora inslag i den våldtagna kvinnans liv. De betonar även att många känner känslor av att livet aldrig mera blir det samma, känslor av ångest, känslor av äckel, samt upplever sexuella problem och svårigheter att lita på män. En annan viktig punkt är att samtliga böcker brister i att belysa kvinnor som ”avviker” från det normmässiga och förväntade beteendet för en våldtagen kvinna. Materialet för otvivelaktigt fram en diskurs som påpekar hur en våldtagen kvinna skall reagera, där det inte finns utrymme för andra känslor eller reaktioner. Den enda gången som materialet redovisar ”frånvaron av känslor” hos dessa kvinnor är när det nämns i samma mening som termer av förträngning, bortträngning och förnekande. Även kvinnor som valt att inte fortsätta behandling hos en samtalskontakt beskrivs med hjälp av liknande termer, dvs. att de vill ”göra sig av” med våldtäkten, eller att det helt enkelt är för smärtsamt för kvinnan ifråga. Grände (2005) och Hedlund et al. (1983) uttrycker explicit att det inte går att komma ifrån våldtäktens känslor utan att detta i så fall kommer att göra sig påmint för kvinnan i ett senare skede. De enda olikheterna mellan materialet som vi kunnat identifiera är skillnaden mellan hur unga och vuxna kvinnors reaktioner beskrivs. Hedlund et al. (1983) menar att unga kvinnor oftare reagerar mera adekvat med ilska, medan Grände (2005) istället påvisar att dessa lätt drabbas av självskadebeteende som resultat av äckelkänslorna inför den egna kroppen.

Ytterligare en skillnad i materialet utgörs av hur de i olika grad påpekar förekomsten av hat, ilska och hämndkänslor som riktar sig mot förövaren. Arnmark och Eriksson (1996) menar att det är vanligt och fullt normalt att en våldtagen kvinna känner ett starkt behov av hämnd eller känner hat och vrede. Hedlund et al. (1983) samt Hedlund, Lundmark & Lundmark (1979) menar att det visserligen kan förekomma hämndbegär och känslor av ilska och hat hos våldtagna kvinnor men att det är i en marginaliserad grad samt att de flesta kvinnor snarare är benägna att ta på sig skulden och ifrågasätta sig själva. Liknande resonemang för Grände (2005) om sällsyntheten av våldtagna kvinnor som känner hat, ilska och vrede. Som vi förstår det menar hon att detta främst är ett resultat av att kvinnorna har svårigheter att bedöma om det ens rör sig om en våldtäkt eller av att de helt enkelt skuldbelägger sig själva. Då

merparten av materialet belyser förekomsten av hämndkänslor, aggressivitet och ilska hos våldtagna kvinnor är det endast Hedlund et al. (1983) som talar om att unga kvinnor finner styrka genom ilskan och således kan placera skulden där den hör hemma, hos gärningsmannen. Övriga texter för i motsats till detta fram att våldtagna kvinnor skräms av sina starka hatkänslor samt har sammankopplat detta med en allmän känsla av att förlora kontrollen över livet. Arnmark och Eriksson (1996) tolkar detta fenomen i termer av att kvinnor fostras till passivitet och fredlighet och att således även adekvata ”hatkänslor” upplevs skrämmande då det går emot ”kvinnligt” beteende.

5.2.2.3 Lingvistisk och semiotisk analys

Lingvistisk och semiotisk analys brukar innebära att materialet noggrant går igenom och granskas rent språkligt. I detta avsnitt kommer vi att på ett tydligare vis än tidigare ”visa upp” texterna med hjälp av citat. Således hoppas vi kunna framhålla de ordval och teman som figurerar inom textmaterialet i samband med beskrivningar av de känslor och reaktioner som sägs följa på en våldtäkt, samt visa på hur detta eventuellt kan kopplas till tolkningen och förståelsen av den samma.

Vad innebär våldtäkt för kvinnor

”Många kvinnor söker ofta hjälp hos Team för Våldtagna kvinnor långt efter att de utsatts för våldtäkten. Fortfarande har våldtäkten stor effekt på deras liv, självkänsla och deras psykiska och fysiska mående. De har ofta försökt hålla tillbaka dessa symptom för att försöka återupprätta ett normalt liv, men inte lyckats” (Grände, 2005:36).

”Följdverkningarna varierar men yttrar sig ofta som rädsla för att vara ensam, rädsla för att bo ensam, sömnsvårigheter, mardrömmar, allmänna äckelkänslor, tvångstankar, skuldkänslor, ångest, förvirringskänslor, sexuella svårigheter, känslor av att vara förföljd, känsla av meningslöshet etc.” (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:110).

”En våldtäkt berör och kränker det allra innersta i en människa. Övergreppet innebär en traumatisk kris och en brutalt förändrad livssituation. Det är viktigt att såret i själen får läka till ett ärr och inte förblir öppet och varigt” (Arnmark & Eriksson, 1996:3).

Materialet använder sig av liknande terminologi för att beskriva våldtäktens allmänna innebörd. Våldtäkt beskrivs genomgående som ett trauma, som något förnedrande och kränkande, något som leder till sår i själen och till fysiska och psykiska problem. Det existerar ingen annan förståelse av fenomenet eller presenteras några fall av kvinnor som gör motstånd

mot den våldtäktsförståelse de åläggs att förhålla sig till. Istället för texterna fram att det är kvinnans *rätt* att må dåligt. De värdeladdade orden ”kränkning” och ”förnedring” upprepas ofta, vilka vi upplever används som ett sätt att understryka allvarligheten bakom brottet. Problemet med användande av denna terminologi är att värdeladdade ord inte sällan även kan ha betydelse för våldtäktsoffret, samt för dess omgivnings tolkning av företeelsen. Att diskursen inte förmår förmedla brottets absurdhet och oacceptabelhet utan dessa förstärkningsord anser vi vara ett stort problem då ord som; kränkning, smärta, förnedring, besudling, alla är ord som innebär en förförståelse om att ett visst specifikt beteende eller handlingsmönster bör följa.

Kvinnors skuld och skam

”Många kvinnor känner djup skam, vilket gör att de inte berättar för sin omgivning om vad som har hänt ... kvinnor uttrycker ofta att det är något skamligt i att vara ett ”våldtäktsoffer” och att de vet att omgivningen eller rättssamhället skulle reagera med avståndstagande och skuldbelägga henne om hon berättade” (Grände, 2005:40).

”Djupa skuld- skam- och förnedringskänslor hade 19% av kvinnorna erfarit. De ansatte sig med självförebåelse av typen: hur kunde jag vara så dum?” (Hedlund et al., 1983:62).

”Det är vanligt att kvinnor känner ångest och skuld även efter lång tid, kanske flera år efter våldtäkten /.../ ”Vem är jag som råkar ut för sånt här?” /.../ ”Varför just jag?” (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:117).

”Skamkänslor kan exempelvis dyka upp när det gäller att berätta för andra om våldtäkten. Du kan uppleva att det förväntas av dig att våldtäktshändelsen bör hållas hemlig, eller att det sätts en nedvärderande stämpel på dig. Känslan av att bära på en skamlig erfarenhet förstärks då lätt” (Arnmark & Eriksson, 1996:10)

Återkommande i alla texter är att kvinnor som våldtagits känner skam och skuld, de klandrar sig själva och förväntar sig också att bli bedömda av sin omgivning ”som en sådan kvinna” som blir våldtagen. Grände (2005) framhåller bl. a. att skulden och skammen kan leda till svårigheter att hantera övergreppet. Materialet framhåller att en kvinna aldrig kan ha någon skuld i våldtäkten, att behandlare alltid bör problematisera dessa föreställningar tillsammans med kvinnan under samtal. Dock har vi redovisat hur texterna existerar inom rådande sexualbrottsdiskurs som de sökt definiera sig i motsats till. Således för även dessa material fram en syn på kvinnan som den som skall förhålla sig till skulden då det ständigt upprepar att kvinnor som blivit våldtagna *känner* så här, dvs. att materialet, oavsett intention, reproducerar

samma föreställningar om våldtäktsoffer och krav på ”rätt våldtäktsbeteende” hos kvinnorna då de inte ges utrymme till några andra representationer eller belyser att det kan finnas olikheter bland kvinnor som blivit våldtagna. Istället normaliseras ”skulden” och ”skammen” som en del av det känslspektra som legitimerar trovärdigheten hos ett ”riktigt” våldtäktsoffer.

Kvinnors rädsla, ilska och hat

”För att relationen till män ska kunna fungera är det av betydelse att kvinnan kunnat få arbeta med sina aggressioner i krisbearbetningen. Har hon inte fått kontakt med sin vrede är det, enligt vår erfarenhet, stor risk att hon utvecklar bestående symtom” (Hedlund et al., 1983:82-83).

”Minst 15 % har skrämts av sina starka hat – och hämndkänslor mot gärningsmannen /.../ En del av dessa kvinnor har mer eller mindre uttryckt att de brottats med mordtankar” (Hedlund et al., 1983:62).

”Under ångesten kan t ex dölja sig en oerhörd vrede och ilska /.../ En vrede som kvinnan kan vara rädd att konfronteras med, därför att den innebär att hon själv skulle kunna vara kapabel att döda, att hämnas. En vrede och ilska som kvinnan inte känner igen hos sig själv...” (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:118).

”Känslor av vrede och hat är naturliga och inte farligt ... Många kvinnor upplever sin egen vrede som skrämmande. Troligen bottnar det i att kvinnans vrede inte är kulturellt accepterad som mannens” (Arnmark & Eriksson, 1996:17).

Att våldtagna kvinnor är arga, ilska och hatiska mot gärningsmän eller män generellt påvisas i materialet. Det belyses också att det är av vikt att ”komma bakom” ångesten och där nå ilskan som ofta maskeras av den samma. Hedlund et al. (1983) argumenterar för att unga tjejer finner styrka i vreden på så sätt att detta mildrar skuldkänslorna. Vad gäller äldre kvinnor framstår det som om texterna menar att dessa kvinnor både kan vara arga, hatiska och samtidigt skuldbelägga sig själva. Ytterligare en aspekt av detta är att det framgår att kvinnornas ilska är tätt sammanbunden med rädsla och att de blir skrämda av tankarna på hämnd och vedergällning. Arnmark och Eriksson (1996) menar dock att det är viktigt att tydliggöra för kvinnan att detta inte är farliga känslor och helt normala. Dock ser vi en brist i att materialet inte problematiserar ilskans ”läkande” effekt då den så ofta verkar vara förankrad i rädsla och skräck för de egna känslorna.

Kvinnan blir aldrig mera samma person

”Jag sörjer över mig själv och längtar efter den jag var innan våldtäkten. Jag vet inte längre vem jag är” (Arnmark & Eriksson, 1996:13).

”Jag bestals på det dyrbaraste hos mig, det privata, intimiteten och närheten ... jag kommer aldrig att kunna acceptera det som hände. Men jag märker att tiden, och mycket bearbetning gör det lättare att leva” (Arnmark & Eriksson, 1996:13).

”Ibland undrar jag hur jag ska orka leva ... att det finns en ravin inom mig, där det bara finns ett enda långt skrik. Ett avgrundsskrik, som är det enda jag består av” (Arnmark & Eriksson, 1996:13).

”Känslan av att inte vara sig lik, att inte fungera som vanligt är ofta mycket ångestfylld. Kvinnans upplevelse av att hon tappat kontrollen och överblicken över sitt liv. Ibland leder det till en rädsla för att ”bli tokig” hos henne” (Hedlund et al., 1983:73).

”Kan ett sexuellt övergrepp få så vittgående konsekvenser att det för all framtid präglar en kvinnas liv? /.../ Våldtäkt har sin inre, privata innebörd för varje offer. Och får hon inte den hjälp hon behöver, kan hon inte ge uttryck för och bearbeta upplevelsen, riskerar hon att få långvariga psykiska besvär” (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:119).

Materialet belyser våldtäktens stora innebörd och påverkan i en kvinnas liv, hur hon bestjäls på något, aldrig blir den samma, tappar bort sig själv och kan få en känsla av att vara ”tokig”. Texterna som citeras i ovanstående stycke problematiserar dock inte sina påståenden, eller urval, och istället används kvinnornas upplevelser som referenser för argumenterande för våldtäktens fruktansvärdhet. Att materialet beskriver att kvinnor kan förändras till sin karaktär och person efter ett övergrepp visar på att våldtäkten inte bara är ett brott som är obehagligt och smärtsamt i stunden, utan förföljer kvinnan för resten av hennes liv, samt påminner henne om världens otrygghet, kroppens förstördhet och hennes egen skuld.

Kvinnors kroppar, förstördhet och besudling

”Det är så mycket inom mig som blivit förstört” (Arnmark & Eriksson 1996:13).

”Hon har mist självförtroendet, saknar tillit och spontanitet. Hon betraktar sig som smutsig och smittad” (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:114).

”Många upplever hur känslan för den egna kroppen förändras. Hela kroppen eller delar av den upplevs som äckliga och besudlade. Många kvinnor får på grund av detta problem med sitt sexliv” (Grände, 2005:38).

Materialet påvisar att kvinnorna genomgår en form av kroppslig förändring eller drabbas av en rädsla av att kroppen är förstörd. Känslor av besudling, orenhet, smutsighet etc. framträder i materialet när det beskriver hur våldtagna kvinnor relaterar till sina kroppar. Arnmark och Eriksson (1996) och Hedlund, Lundmark & Lundmark (1983) tar inga ytterligare steg mot att problematisera ”varför” kvinnor tänker om sina kroppar som de gör, utan istället påvisas det bara som ett faktum att detta kan bli resultatet efter en våldtäkt. Dvs. att man upplever den egna kroppen som äcklig och nedsmutsad. Vi anser att det är ytterst problematiskt att detta inte diskuteras vidare och att förhållandet istället konstitueras som en sanning, dvs. att en man, med sitt kön som vapen, kan smutsa ned en kvinnokropp, märka den bestående. Våldtäkten står långt ifrån andra ”kroppsliga” brott rent diskursmässigt, dvs. uppfattningen om att kroppen inte kan ”läka” av sig själv efter en våldtäkt. Den är inte ”hel” eller ”ren” trots brist på yttre fysiska bevis. Istället förmedlar texterna en tro på att kvinnans kropp kan smutas ned och att detta dessutom är en naturlig del av våldtäktens följdverkningar. Både kroppen och medvetandet blir våldtagna och att kvinnan ”bär med sig” att någon som inte var inbjuden penetrerat hennes kropp leder otvivelaktigt till att hon även fortsättningsvis kommer att betrakta sin ”fysiska” kropp som besudlad. Grände (2005) lyfter fram en liknande syn på kroppens diskursiva förändring efter en våldtäkt men problematiserar det dessvärre inte ytterligare. Hon menar att kvinnan kan behöva samtala om kroppen och om hur hon tänker kring den, samt rita färgkartor över vilken del på kroppen som tydliggörs mest när kvinnan tänker på våldtäkten. Grände framhåller att det är av betydelse att påvisa för kvinnan att synen på kvinnors kroppar är ett problematiskt område, samt att många kvinnor har problem med att relatera till sin kropp trots att de kanske aldrig har utsatts för övergrepp (Grände, 2005:86).

Det problematiska i Grändes argumentation är att alla våldtagna kvinnor skapas som patogena och att deras förändrade sexuella lust eller (o)lust samt äckelkänslorna inför den egna kroppen normaliseras. Detta tycker vi blir speciellt illustrativt i Grändes resonemang då hon talar om den våldtagna kvinnans känsla av utanförskap i relation till det kvinnliga kollektivet som förmildrande genom att påvisa att även de kvinnor som inte har utsatts för övergrepp har en problematisk relation till kropp och sex - vad hon känner kan i själva verket kategoriseras som typiska kvinnliga känslor och inte som specifika för våldtäktsoffret. Således lyfts ingen annan representation av kvinnor som förhåller sig annorlunda till sitt kön och kropp fram.

Våldtäktens påverkan på det heterosexuella samlivet

”Hur kvinnan tror att hennes förhållande till män och till sexualitet kommer att bli framöver,

är ett annat tema som naturligt hör till genomarbetningen av våldtäktskrisen” (Hedlund et al., 1983:82).

”Att utsätta sig för mindre risker, att göra omsorgsfulla bedömningar av situationer, kan innebära inskränkningar i levnadssättet, som inte alltid har en negativ innebörd. Sexuella problem eller oförmåga att engagera sig känslomässigt som följer av övergreppet kan däremot avsevärt försvåra umgänget med män i framtiden och leda till ett krympande livsrum” (Hedlund et al., 1983:73-74).

”Många kvinnor som har blivit våldtagna har då inte lust att ha sex med sin partner, med det vanliga är inte att man låter bli. Istället tvingar man sig själv att ha sex i en förhoppning att problemen ska gå över av sig själv” (Grände, 2005:50).

”Våldtäktsupplevelsen kan medföra en påtaglig förändring i ditt sätt att se på män, och ditt förhållande till dem. Det gäller inte minst i en sexuell relation, där det kan vara svårt att hålla i sär smärtsamma minnen och positiva upplevelser. Sexualiteten kan upplevas som både hotfull och fränstötande, och detta kan hända även i en trygg relation, med ett tidigare fungerande samliv. För ett parförhållande är våldtäktskrisen en enorm påfrestning och det leder inte sällan till en separation i den nära relationen” (Arnmark & Eriksson, 1996:32).

”Ovilja eller obenägenhet för sex är inte heller någon ovanlig reaktion i vårt material. Strax efter det sexuella övergreppet kan motviljan vara ett uttryck för rädsla att återuppleva den känsla man erfarit medan mera i tiden utsträckta sexuella besvär oftare kan tolkas som negativa känslor för män i allmänhet” (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979:118).

Alla texter vi har granskat presenterar föreställningar om att våldtagna kvinnor per automatik får problem med sitt (hetero)sexuella samliv efter övergreppet. Kvinnorna kan känna äckel inför den egna kroppen, inför partnern, och kan dessutom vara rädda för att sex kommer att framkalla smärtsamma minnen från övergreppet. Materialet hävdar också att trots att kvinnorna är ovilliga till sex, samt lever i en trygg relation, känner de sig ändå ofta tvingade till att ha sex igen, tidigare än de själva vill, pga. rädsla att förlora partnern. Vissa kvinnor har sex i anslutning till övergreppet för att ”testa om det går”. I alla texter vi studerat nämns det överhuvudtaget inte att en del av kvinnorna som blivit våldtagna skulle kunna vara homosexuella, bisexuella eller till och med asexuella. Materialet återskapar den våldtagna kvinnan som en heterosexuell sådan, där det dessutom framstår som ett problem om hon inte kan förmå sig att tåla heterosexuellt sex igen eller brottas med svårigheter att närma sig män generellt.

Sexuella problem efter en våldtäkt tas i materialet för givet men orsaker förklaras bara i viss utsträckning. Grände (2005) menar att heterosexuellt sex och våldtäkt kan sägas påminna om varandra vilket leder till att den våldtagna kvinnan även associerar ett samtyckt samlag till övergreppet. Materialet bygger upp våldtäkten som det värsta en kvinna kan utså samt som något som ger henne framtida sexuella problem som hon kommer bli tvungen att hantera. Hedlund et al. (1983) menar bl. a. att de sexuella problemen inskränker kvinnans livsrum och att detta i sig är problematiskt. Texterna visar också fram att en våldtäkt helt kan rubba en kvinnas syn på den egna kroppen, samt relaterande till sex generellt som något hemskt och obehagligt. Det diskuteras inte om kvinnan själv känner sorg över äckelkänslorna inför den egna kroppen eller för sin partner, eller huruvida hon kan längta tillbaka till hur hon hade sex innan övergreppet, eller om några sexuella problem överhuvudtaget existerar (jmf Mattsson, 2005). Vi tolkar det som om kvinnorna i materialet konstitueras helt utan sexuella referensramar eller preferenser. Istället blir det bara viktigt att fokusera på deras rädsla för att partnern skall lämna dem om de inte ställer upp på sex (jmf Mattsson, 2005). Det är oerhört lite vikt som läggs på huruvida kvinnan tappat "lusten", något som vi anser borde vara drivkraften för alla former av sexuell samvaro. Kvar blir en enhetlig fokus på aspekter av hur kvinnan relaterar sex till någonting äckligt och frånstötande. Även här skapas kvinnan som ett objekt för yttre beskådan där det blir "problematiskt" att hon inte vill ha sex längre.

Texterna vill gärna hävda sin nyanserade blick på denna problematik och plädera för att kvinnan bör ges tid av sin partner och inte pressas till att ha sex för tidigt. Ännu en gång ser vi hur texterna de facto tillhör redan etablerad diskurs om hur heterosexualitet utförs och görs allmängiltig (Butler, 1990). Att det föreligger tabu om kvinnors kroppar blir illustrativt i texterna då de inte på något sätt lyckas problematisera kvinnornas sexualitet så att denna på riktigt synliggörs. Vi åsyftar här till det faktum att materialet inte lyfter fram; förekomsten av lust och kåthet före respektive efter övergreppet, huruvida kvinnorna är homosexuella och därav inte sammankopplar övergreppet med sin tidigare sexuella praktik, hur kvinnorna relaterat till sina kroppar före och efter övergreppet och således sökt belysa detta genom frågor om hur de vill ha sex, vad som gör dem upphetsade, förekomsten av onani, den eventuella frånvaron av sex helt och hållet. Kvinnorna antas inte ha några sexuella behov efter våldtäkten, utan istället framställs de bli så förstörda av övergreppet att de bara kan relatera sex till någonting obehagligt. Blir kvinnorna å andra sidan utlevande och har många sexuella relationer efter övergreppet anses deras beteende vara patogent, samt avspegla hennes egentliga destruktiva känslor av värdelöshet (Grände, 2005). En tydlig dikotomiskt präglad diskursiv inskränkning

verkar således vara oundviklig för det kvinnliga våldtäktsoffret. Som vi ser det skapas kvinnan utan möjligheter till sexuell handling, samt fråntas rätten att definiera sig själv (jmf Mattsson, 2005). Att det skulle vara problematiskt för kvinnorna för att *de* inte vill ha sex längre framhålls inte i materialet utan snarare läggs all vikt, som vi ser det, på att kvinnan inte längre odramatiskt underordnar sig heterosexuellt samliv.

5.3 Steg 3 - Överväg om den sociala ordningen på något sätt ”behöver” problemet

Här tar vi avstamp i den tidigare delen av analysen och ser huruvida materialet samspelar med, eller motsäger, den sociala ordning vi har identifierat och diskuterat i relation till teorier och begrepp. Att tala om huruvida berörda praktiker, och diskurser där av, utgör nödvändiga byggstenar i hur vår sociala ordning är beskaffad, samt på vems villkor detta har gjorts, leder oss oundvikligen in på könshegemoniska resonemang (se 3.2.4 Könshegemoni). Feministiska analyser enligt detta samhällsperspektiv menar att inte bara arbetsdelningen utan framför allt heterosexualitet, så som den formas i samhället, karakteriseras av en manlig överordning och är ett verktyg i mäns händer (Wendt Höjer, 2002). Mäns makt visar sig framför allt i möjligheten att definiera vad som är sex, samt hur sex skall vara för att vara sex. Resonemangen reflekteras tydligt i den gängse synen på våldtäkten och de offer som den lämnar bakom sig. Om en våldtäkt är en våldtäkt eller inte bedöms systematiskt, och helt och hållet, utifrån ett manligt perspektiv (a.a.). Den sociala ordningen ger uttryck för uppfattningen att en kvinna inte behöver säga ja för att vilja ha sex utan att hennes ”normaltillstånd” är att alltid vilja ha sex. Endast under förutsättning att mannen begriper att kvinnan för tillfället avviker ifrån detta normaltillstånd och inte vill ha sex med mannen är det fråga om en våldtäkt. Hur kvinnan själv upplever händelsen kan aldrig avgöra om det är en våldtäkt eller ej (a.a.).

I den könsojämlighet som vår sociala ordning präglas av blir således sexualiteten ett uttryck för den manliga normen, en norm som bland andra Butler menar erotiserar kvinnlig underordning (Butler, 1990). Centralt för detta perspektiv med avseende på uppsatsens problematik är också idén om att det aldrig går att tolka våldtäkten som en enstaka, avvikande händelse. Våldtäkten som sådan bör inte i första hand härledas till de inblandade individernas sociala omständigheter eller psykologiska dispositioner utan istället ses som både ett uttryck för, och ett upprätthållande av, ojämn fördelning av makt (Wendt Höjer, 2002). Det är i

relation till en maktordning som våldtäkten både möjliggörs och, som vi har sett, i viss mån faktiskt också legitimeras. I materialet går det att urskilja en förståelse av mäns våld mot kvinnor som en manifestation av mäns överordning respektive kvinnors underordning och våldet förklaras återkommande som ett maktmedel som i någon form bör problematiseras. Vad vi dock upplever att samtliga böcker avstår från att göra är att presentera en vidare diskussion rörande den konstruktion av accepterade könsroller som även den egna praktiken inte kan undgå att underordnas. En diskussion om huruvida sammankopplingen mellan kvinnlighet och rädsla kan tänkas vara en central faktor för mäns skapande av maskulinitet och kontroll anser vi skulle vara intressant för den ansats som böckerna säger sig ha. En analys rörande hur samhällets önskvärda, överordnade maskulinitet kanske just upprätthålls med hjälp av den kvinnliga konstruktionen i termer av svaghet och rädsla får genomgående stå åt sidan för enbart ideologiska konstruktioner och förklaringar.

Butler (1990) är en av de som påstår att de faktiska, reella erfarenheter kvinnor har, underbyggs och förstärks just i detta diskursiva skapande av könsidentiteter som författarna och deras målgrupper ingår i. Kvinnors rädsla och skyddsbehov görs till en central del av kvinnligheten som sådan. Den maktmodell som kan tillämpas för att visa hur avsedda diskurser är produktiva och utövar makt är den som Michel Foucault förespråkar. Foucaults maktteori (se 3.1.1 Foucault, diskursen, vetande och makt) synliggör framför allt maktens producerande sida, något som går hand i hand med förståelsen av huruvida själva hanteringen av våldtäkt bidrar till att producera och konstituera de subjekt som den hanterar. Dessa förhållanden går även att förstå med hjälp av Judith Butlers syn på kön. Hon framhåller att det inte är orsakat av det (genitala) könet i sig, utan snarare av *”the repeated stylization of the body, a set of repeated acts within a highly rigid regulatory frame that congeals over time to produce the appearance of substance, of a natural sort of being”* (Butler 1990:33). I enlighet med dessa resonemang kan man välja att se hanteringen av våldtäktsoffret, dess möjligheter och rättigheter som en del av en sådan *”rigid regulatory frame”*, som producerar könskodade kroppar och sexualiteter.

Det är då vi enligt ovan förstår kön som en underliggande ordning som det kan bli tydligt hur alla inblandade i våldtäktsärenden förhåller sig till specifika förbindelser och associationer kring föreställda könsskillnader. Vem tjänar då på den rådande bilden och uppfattningen av våldtäktsoffret som besudlat, förstört och med gravt begränsade möjligheter till rehabilitering? Genom kopplingar till könshegemoniska principer och synen på de berörda praktikerna som

enbart ett led i den systematiska underordningen av kvinnan blir svaren tydliga. En konsekvens av konstruktionen av dagens våldtagna kvinna är att den försvårar en förståelse av kvinnorna som subjekt. Konstruktionen av, och synen på, den våldtagna kvinnan i vårt material anser vi ger uttryck för en sådan passivisering av de utsatta kvinnorna. En förförståelse om våldtäktens undantagslösa tillintetgörande av kvinnan som sådan florerar friskt i samtliga av de granskade böckerna och i närliggande diskurser. Genom att framhålla våldtäkten som det värsta möjliga en kvinna kan tänkas bli utsatt för tycker vi att det blir tydligt hur kvinnor vid en mycket tidig ålder, genom könshegemonin, indoktrineras till en offeridentitet och således blir mer kontrollerbara även för den institutionaliserade makten.

5.4 Steg 4 - Identifiera möjliga vägar förbi problemet

I steg fyra söker vi diskutera potentiella vägar förbi problemet och möjligheter till att lyfta fram alternativa positioner inom diskursen och/eller belysa förändringsmöjligheter. Förhoppningsvis förmår vi lyfta fram tidigare osynliggjorda ståndpunkter och därigenom nyansera diskursen. Kvinnan som har utsatts för våldtäkt ges som vi har sett i materialet och i diskursen endast möjlighet att reagera på förövarens sexuella handling. Materialet fokuserar på offrets protester, motstånd och frivillighet samtidigt som omständigheter som kan tyda på bristande sexuell aktivitet från offrets sida utesluts (jmf Andersson, 2004). Den våldtagna kvinnan betraktas och förstås i diskursen upprepar som passiv i sexuellt hänseende och förväntas endast bejaka eller avvisa förövarens aktivitet. Det mer samtida materialet vi har granskat Grände (2005), Arnmark och Eriksson (1996) lyfter fram tanken på det absurda i att en man kan våldta en kvinna, enbart pga. av missförstånd av, eller passivitet hos, offret. De andra böckerna framhåller att det aldrig kan vara kvinnans fel att hon blir våldtagen men väljer ändå att inkludera samhällets syn på manlig sexualitet i termer av aggressivitet, okontrollerbar lust etc. i sina resonemang.

Eftersom vårt material avstår från att belysa offrets sexualitet, eller brist på lust, blir det tydligt att man inte kan tolka det kvinnliga offret som ett aktivt sådant, som ett subjekt som har en sexualitet eller aktivitet innan övergreppet som kan fungera som referensram när det gäller att definiera det som skett henne (jmf Mattsson, 2005). Istället lyfter texterna fram en problematisk syn på sexualitet hos kvinnooffren de beskriver; kvinnor som har svårt att skilja på sex och våldtäkt, som skuldebefästa sig själva framför att hata gärningsmannen, som blir äcklade av sin egen kropp och som i vissa fall tvingar sig till heterosexuella samlag av rädsla att förlora sin partner. Möjligtvis är det fortfarande så att kvinnor till stor del inte besitter

någon egen sexualitet och låter denna helt definieras utifrån mannens, alternativt förövarens, sexuella behov. Åtminstone är det så det framstår i materialet. Möjligheten finns dock att man fortfarande är enhetligt styrd av samhällets diskurs kring våldtäktsoffer och att författare som skriver om och till dessa kvinnor systematiskt utgår ifrån likartade frågeställningar. Frågeställningar som handlar om motstånd, rädsla, passivitet och äckel eftersom att dessa är vedertagna teman att diskutera kring tillsammans med ett våldtäktsoffer. Vi är av den uppfattningen att frågan om det rört sig om ett övergrepp eller inte borde definieras utifrån offret självt istället för genom att se vilka ”psykiska” symtom kvinnan numera lever upp till. Detta torde vara svåruppnåeligt med den avsaknad av fokus som finns i materialet och i diskursen på våldtäktsoffrets egen syn på sexualitet. Om man istället fokuserade på kvinnans tidigare handling, njutning och egen definition av sex, kunde man kanske förmå skapa en bild av kvinnans val av sex som eventuellt stod i motsats till omständigheterna av det övergrepp hon har utsatts för.

Dessa tankar kan tänkas vara gynnsamma att undersöka i relation till en våldtäkt, dvs. hur offret själv vill ha sex. Eftersom kvinnor ständigt skapas som objekt för manlig lust, och konstitueras med flytande, odefinierbar sexuell praktik, blir det svårt att argumentera för att vår syn på vilka frågor som *bör* ställas, skulle kunna ha någon som helst relevans för förståelsen av ett våldtäktsmål. Eftersom det finns en accepterad syn på kvinnans sexualitet som otydlig, passiv och alltså tillgänglig, blir det likaså ohållbart att hävda att en kvinna ”vet” att hon blivit våldtagen för att ”akten” inte på något sätt stämmer in på hennes egen definierade sexuella praktik. Istället blir det som vi har sett snarare av betydelse att peka på vilket motstånd kvinnan gjorde (inte på huruvida hon är lesbisk, gillar att dominera, tar aktivt initiativ till sex eller liknande).

Vi förundras över att man i diskursen inte förmår konstruera ett kvinnligt sexuellt subjekt som vet vad hon tycker är skönt oavsett om det gäller masturbation, homo- och/eller heterosexuellt sex och att detta subjekt kan tänkas hävda sin ståndpunkt i relation till ett sexuellt övergrepp utan att behöva definiera sig som förstörd, nedsmutsad och/eller förnedrad. Materialet diskuterar i stor utsträckning hur man skall hantera en kvinna som blivit våldtagen och framhåller uppgiften att försöka få henne ”att lära om”. Denna process torde innebära att lära om ett helt kvinnoliv fyllt av normer och förväntningar på sexuellt ansvar, sexuell tillgänglighet och sexuell passivitet. Förväntningarna på den våldtagna kvinnan i vårt material centrerar kring insikten av att hon inte har skuld i det som skett men att det är helt naturligt att hon aldrig mer blir samma person som hon var före övergreppet. I mångt och mycket lämnar

materialet enbart utrymme för en diskussion rörande kvinnor som redan har utsatts för övergrepp, vilket vi finner underligt då våldtäktsbrottet som sådant i samtliga böcker ses som ett maktbrott, förankrat i ett system där män är förövare och kvinnor är offer. Enbart Grände (2005) lyfter fram tanken om att unga kvinnor som ännu ej utsatts för sexuella övergrepp, redan har en förförståelse om sexualitet som skulle kunna vara ogynnsam för deras psykiska hälsa i det fall de utsätts för övergrepp. Grände belyser att unga tjejer har komplicerade uppfattningar om sex, att det både inbegriper, ”ont”, ”skönt”, ”kränkning”, ”lust”, ”slampigt” etc. (Grände, 2005:50). Liknande resonemang framkommer i Jeffners (1998) avhandling om ungas syn på sex som både någonting härligt och skönt men som också kan övergå i press, kränkning och våldtäkt.

Problematiskt är här att framförallt unga tjejer har en definition av sex där deras handlingsutrymme och självbestämmanderätt helt har förhandlats bort, samt att det framstår som om sex med ”rätt kille” kan vara romantiskt och skönt, medan sex med ”fel kille” lika gärna kan övergå i tvång och övergrepp. När det gäller preventiva åtgärder på området ”våldtäkt” pratas det i vårt material främst om mäns problematik och hur man skall kunna komma åt denna. Eller så förespråkar man att kvinnor och tjejer lär sig självförsvar, alternativt lär sig att tydligare säga nej. Skulle det istället kunna gå att länka det preventiva arbetet till unga tjejer och sexualitet redan i tonåren, eller åtminstone tas en ansats åt detta håll? Bör vi inte försöka skapa ett mera aktivt sexuellt subjekt för kvinnor att inta istället för det nuvarande passiva sexuella objektet som går att våldta och förgripa sig på så länge detta objekt är tyst? Det passiva objektet kan bara sägas ha utsatts för ett brott om detta tydligt har sagt nej, trots att svensk sexualbrottslagstiftning frångått denna inriktning och istället fokuserar att en kvinna måste ”samtycka” till sex. Utfallet blir det samma, dvs. att eftersom kvinnlig sexualitet är passiv så behöver kvinnan bara ”inte yttra” ett nej för att detta skall räknas som ett samtycke. Texterna ger uttryck för en hög medvetenhet om kvinnors skuld och skam och uppmanar professionella att tillsammans med offret analysera situationen och på så sätt frånta kvinnan skulden för att placera den på gärningsmannen. Dock belyses inte hur professionella kan bidra till att bryta ner, ifrågasätta och nyansera kvinnans syn på den egna kroppen som invaderad och äcklig.

Trots att detta är en tankechimär som springer ur själva konstitutionen och förståelsen av kvinnors kroppar som diskursivt föränderliga, tar ingen del av materialet en ansats till att ifrågasätta dessa känslor eller visa fram andra ”kvinnooffer” som manifesterar andra känslor.

Istället legitimerar och normaliserar diskursen i stor utsträckning känslor av förstörelse då de i materialet framhålls som "naturliga" biprodukter av en våldtäkt. Det faktum att de samma kan användas som gedigna bevis i ett kommande sexualbrottsmål gör inte situationen mer hävbar. Vi anser också att det är av vikt att professionella är insatta i hur det kvinnliga könet kan tolkas inom renhet respektive orenhetsramar. Det känns relevant att i detta stycke ännu en gång lyfta fram frågan om vart alla offer för sexualbrott tar vägen. Som materialet belyser, döljs denna problematik av skammen och skulden som kvinnan upplever. Hur som helst kommer således aldrig de "riktiga" våldtäktsoffren till tals i den samhälleliga diskursen. Som vi har visat tidigare så för professionella, institutioner och forskare i stor utsträckning deras talan och har tolkningsföreträde med avseende på vad som skrivs och belyses gällande de utsattas situation, reaktioner och känslor. Att det fortfarande är "tabu" att tala om att man blivit våldtagen framstår för oss givetvis som ett enormt problem. Så länge våldtagna kvinnor inte ges en egen röst och deras tystnad bryts kommer deras kollektiva och individuella erfarenheter av våldtäkt att beskrivas och representeras uteslutande av professionella som får definiera, tolka, och tala för dem som grupp.

5.5 Steg 5 - Reflektera kritisk över analysen

Att vi som författare befinner oss inom samma diskurs som fenomenen vi velat undersöka är vi väl medvetna om och har reflekterat över under resans gång. Vi har som motprestation till detta hela tiden sökt bibehålla fokus på problemet genom våra frågeställningar och således burit med oss tankarna på de olika fallgröpar som vi lyft fram i avsnittet 2.5 Metodkvalitet och forskarens roll. Kritiken som är relevant att belysa i förhållande till vår analys är främst att vi med vår framställning bidrar till ännu ett teoretiserande och representerande av våldtagna kvinnor som föreställd kategori. Således kommer vi fortfarande inte närmre någon "sanning" om våldtagna kvinnor och deras identiteter, utan analyserar bara utsagor och urval av professionella. Dock anser vi att vår uppsats ändå är relevant inom forskningsfältet, då den granskar och problematiserar relativt vedertagna uppfattningar om hur våldtagna kvinnor känner sig och relaterar till övergreppet. Således har vi lyft fram vad vi har sett att diskursen utelämnar rörande den våldtagna kvinnans identitetsskapande. Detta rör sig vid en första anblick om att kvinnor som blir ifrågasatta inom rättsväsendet på grundval av deras sexuella praktik eller beteende efter övergreppet är en marginaliserad fråga. Vi har velat belysa denna problematik ur en annan aspekt, en som inte bara koncentrerar sig på att granska trovärdigheten hos offret, utan snarare tittar på hur dessa kvinnor inte lyfts fram och

undersöks närmre. Framför allt har vi velat ifrågasätta hur materialet konstituerar en kvinnoidentitet tätt förankrad till offerskap och tydligt präglad av en sexualitetsdiskurs där könen separeras och tilldelas varierande handlingsmöjligheter. Vi har valt att diskutera hur detta eventuellt kan påverka kvinnors förmåga till att själva positionera sig i förhållande till brottet de utsatts för.

6. Avslutning

I detta avslutande kapitel följer en kortfattad sammanfattning kring huruvida syfte och frågeställningar har uppnåtts samt en slutdiskussion med personliga reflektioner kring vårt valda textmaterial. Eftersom den analysmodell vi har använt oss av redan innehåller ett reflekterande element i form av ”Steg 4 - Identifiera möjliga vägar förbi problemet” kommer vår slutdiskussion framför allt söka komplettera resonemangen häri med förslag om en mer preventiv ansats till ämnet och till den problematik vi har konfronterats med under analysens gång.

6.1 Sammanfattning

- *Vilken syn på våldtäkt som fenomen förmedlas i texterna?*

Materialet framhåller att våldtäkt är ett oerhört kränkande och förnedrande övergrepp, som bland annat omkullkastar kvinnans tidigare syn på världen så som trygg och konstant. Övergreppet blir en påminnelse om att kvinnan är sårbar och att hennes kroppsliga självbestämmande kan ifrågasättas. Våldtäkten ses också som ett psykiskt trauma mer än ett fysiskt sådant, och leder alltid till psykiska men om kvinnan inte får adekvat hjälp.

- *Utgår texterna från någon form av teoretisk analys om bakomliggande orsaker till våldtäkt som fenomen?*

Materialet framhåller att våldtäkten kan ses som en produkt av att vi lever i en värld präglad av en könsordning, där kvinnor inte förfogar över sin kropp och sexualitet utan att detta ses som allmängods. Texterna framhåller speciellt att våldtäkt måste ses som ett strukturproblem som berör alla snarare än ett problem som enbart berör individer och därför kan tillskrivas en ringare betydelse. Således framhåller alltså materialet att våldtäkt hör samman med en mängd andra uttryck för att kvinnor underordnas systematisk i förhållande till män - från att de har sämre villkor på arbetsmarkanden till att kvinnor utsätts för våld och sexuella övergrepp. Det blir tydligt att materialet utgår från teoretiska tankar om en

könsmaktordning som genomsyrar samhället och bland annat legitimerar och upprätthåller mäns systematiska överordning och våldsutövning av kvinnor.

- *Hur framställer texterna innebörden av en våldtäkt för den kvinna som blivit utsatt?*

Materialet påvisar att våldtäkten har en genomgripande effekt på kvinnan som blir utsatt, det kan röra sig om allt ifrån sömnsvårigheter, skuld känslor, rädsla, ilska, sexuella svårigheter till att tankar på självmord uppstår. Framförallt har vi tagit del av ett material som vill visa att våldtäkterna måste stoppas för att de är ett hot mot framförallt kvinnors psykiska hälsa.

- *Hur förklaras kvinnors känslor av skam, skuld och äckel i relation till en våldtäkt, länkas detta till synen på kvinnlig sexualitet?*

Materialet belyser att det är väldigt vanligt att kvinnor känner skam och skuld efter ett övergrepp. Detta förklaras främst genom att kvinnor lär sig att ta ansvar för männens mer aggressiva sexualitet. Således blir det kvinnors ansvar att se till att män inte inleds i frestelsen att begå sexuella övergrepp. Alltså menar texterna att kvinnor som blir utsatta för övergrepp ofta skuldbelägger sig själva genom frågor av typen ”vem är jag som råkar ut för detta?”. Att kvinnor känner skam och skuld hänger också samman med att omgivningen gärna fördelar ansvar och skuld till kvinnan i det fall hon betett sig på något sätt som kan ge grund till ett ifrågasättande av övergreppet. Att många kvinnor upplever äckelkänslor eller känslor av att kroppen är besudlad länkas inte till den allmänna synen på kvinnlig sexualitet. Istället framhåller materialet att det är en naturlig reaktion att känna sig smutsig eller äcklig eftersom man blivit utsatt för ett övergrepp.

- *Hur framställs metoder för rehabilitering för våldtäktsutsatta kvinnor i texterna?*

Metoder för att bearbeta övergreppet utgörs i materialet främst av olika samtalsövningar och av uppfattningen om att det är viktigt att tematiskt prata ut om övergreppet. I många fall handlar det om att kvinnan, tillsammans med en terapeut eller annan professionell samtalsledare, får ifrågasätta den egna skulden eller skammen. Det vi har lyft fram ur materialet handlar främst om att kvinnor som mår mycket dåligt efter övergreppet och som enligt materialets tolkning således är oerhört skam- och skuldtyngda tillsammans med en terapeut kan komma att se att det som skett är gärningsmannens skuld. Härigenom anser materialet att kvinnan kan få perspektiv på, och insikt om, att *hon* inte hade kunnat göra någonting annorlunda för att förhindra övergreppet. Materialet menar att om kvinnan kan placera skulden där den hör hemma, dvs. hos gärningsmannen, kan hon må bättre.

- *Lämnar texterna utrymme för andra/olika subjekspositioner som våldtagen kvinna?*

Subjekspositionerna som framkommer i materialet är tydligt färgade av bilden av det kvinnliga ”offret”, dvs. att de identiteter som skapas i texterna är påverkade av samhällets syn på hur ett våldtäktsoffer *bör* reagera. Samtidigt som att materialet är kritiskt till hur våldtäktsoffer behandlas inom rättsväsendet, och framhåller att brottet lätt kan omförhandlas till något annat genom att kvinnan betett sig på ett sätt som inte överensstämmer med normer för våldtäktsoffer, så problematiseras inte detta i vidare utsträckning. Subjekspositionerna för våldtagna kvinnor innehåller förväntningar på att känna skuld, skam, förstördhet, kränkning och förnedring, samt förväntningar på att de får problem med den egna kroppen och sexualiteten. Att detta är vanliga emotioner framhålls i materialet och det belyses likaså att det är viktigt att påvisa för de kvinnor som utsatts för övergrepp att detta är vanliga och helt normala känslor efter ett övergrepp. Således utesluts diskussioner om kvinnor som känner på ett icke-normmässigt sätt eller som på något sätt manifesterar andra beteenden eller emotioner. I mångt och mycket framhåller materialet en väldigt enhetlig syn på hur ett våldtäktsoffers identitet ser ut.

6.2 Slutdiskussion

Kvinnans sexualitet som den konstituerats i vårt samhälle är ständigt ifrågasatt, inskränkt, utsatt för tolkning och framför allt aldrig självdefinierad. Vi måste för att ens närma oss våldtäktsdiskursen bära med oss vetskapen om den historiska konstitutionen av kvinnans kön som heligt med en mödom tillhörande en fader som besatt rätten att sälja denna utlovande mödom till en annan mans hus. Vi är snabba med att avfärda detta konsekvensfyllda faktum, eller åtminstone påstå att det är ett synsätt som råder i andra främmande kulturer. Som vår analys vittnar om skapas fortfarande ett kvinnligt kön i termer av mödom, renhet, besudling och förstördhet. Vi reproducerar förståelsen om ett tydligt kränkbart kvinnligt kön och jämsides det en kvinnlig identitet som ständigt ansvarstagande för den manliga sexualiteten. Berättelsen om våldtäkt stannar som vi har sett inte vid själva brottet. Långt därifrån.

Tolkningarna av våldtäkten innebär så oerhört mycket mer. Vi är väl medvetna om att vårt material har som syfte att hjälpa de kvinnor som de vänder sig till. Vad vi har försökt göra är att föra en diskussion som, materialets intentioner till trots, illustrerar dels dess tillkortakommanden men framför allt hur producenter inom denna praktik inte kan undgå att

underordnas den sexualitetsdiskurs som vi menar är avgörande för vår förståelse av våldtäkten. Unga kvinnor bör ges möjligheter och tillåtelse till att fylla ett sexuellt subjektskap med den innebörd de själva önskar. För detta krävs ett omkullkastande av gängse (hegemoniskt konstruerade) normer för sexuell praktik, samt att detta i sin tur inkorporeras i det kollektiva medvetandet som normalt och inte som tecken på ”slampighet” eller ”destruktiv sexualitet”. Om tjejer i ung ålder skulle förses med redskap att i större utsträckning definiera sig utifrån en mindre bekönad sexualitet, befriad från påtaglig jämförelse med en etablerad sexualmoral, så skulle de dessutom i eventuellt större utsträckning själva kunna bedöma om de varit utsatta för ett sexualbrott eller inte. Vi anser att kvinnors sexualitet i betydligt mindre utsträckning borde vara styrd av heteronormativa definitioner av kön. På så sätt skulle kvinnor inom en snar framtid inte behöva ledsagning av den tydligare manliga sexualiteten för att känna lust, eller för att avgöra vad som är rätt sexuella handlingar att utföra.

Om denna utveckling tar form skulle det förmodligen inte längre vara lika enkelt för rättssalens nämndemän att systematisk bedöma en kvinnas sexuella lust i en given situation på basis av hennes klädval, språkbruk eller tidigare sexuella historia. Om vi strävar efter en ökad rörelsefrihet och ökade möjligheter för kvinnan som sexuellt subjekt torde de inte heller, i den utsträckning som framkommer i vårt material, behöva definiera sig som offer utifrån föreställningarna om ”den förstörda kroppen”, smutsigheten, skammen eller skulden. Förståelsen av våldtäkten som den yttersta förnedringen av en kvinna och krav på att händelsen manifesteras i att hon mår riktigt dåligt för att det ska kategoriseras som sådan torde i stor utsträckning påverka offrens inställning till hur de kan tillåtas bete sig, agera och känna för att överhuvudtaget få tillgång till omgivningens förståelse och empati.

Vi anser att professionella som möter våldtäktsutsatta kvinnor måste få en större förståelse för den historiska innebörden av våldtäkt och att vad en våldtäkt tillåts vara i stor utsträckning bestäms av samtidskulturen. Förståelsen av våldtäkt har vi sett domineras av kvinnans förmåga till att ”agera” som ett offer för sexualbrott. Vi har minst sagt haft svårt att urskilja ett konstruktivt värde i denna våldtäktskonstitution, som logiskt sett bara förvärrar kvinnors mående och relation till kroppen. Så länge professionella, redskap såväl som drivare av den institutionaliserade makten, inte ifrågasätter dessa till grunden destruktiva känslor legitimeras och understöds våldtäkten som maktmedel och vapen. En diskurs som inte bara dikterar identitet och levnadsvillkor för de redan drabbade utan även sätter skräck i framtida generationer av kvinnor som hela tiden är medvetna om risken för våldtäkten, om risken för

att i ett ögonblick kunna förlora sig själva.

Det som framstår som mest problematisk med vårt textmaterial sett i relation till den lilla procent av våldtäktsfall som leder till åtal, och den försvinnande lilla andel som leder till fällande domar, är just att ”upprättelsen” uteblir. Således handlar det om att kvinnor som blivit våldtagna och som sedan får svårigheter med att bevisa detta pga. bristande fysiska bevis enbart kvarlämnas åt att bevisa våldtäktens förekomst genom att påvisa det trauma de genomlidit till följd av händelsen. Om detta ändå inte ses som tillräcklig samt att uppsåt hos mannen inte kan styrkas, lämnas kvinnan kvar utan juridisk upprättelse och bevis på att någon brukat hennes kropp mot hennes vilja men ändå med en förståelse om att hon blivit förnedrad och invaderad. Vi finner detta förhållande vara förkastligt då förståelsen av våldtäkten som den ser ut idag egentligen inte kan ses gynna någon kvinna som utsatts för sexuellt våld. Vi frågar oss därför: Kan kvinnor enligt denna förståelseram överhuvudtaget relatera till sin egen kropp, sitt kön, sin sexualitet på ett konstruktivt sätt? Leder det till att fler våldtäktsmän fälls? Skapar det bättre förutsättningar för dessa kvinnor till att våga börja berätta om övergrepp i det offentliga rummet? Vi är tveksamma och vill snarare plädera för att ovanstående *enbart* förmår skapa traumatiserade kvinnor som inte anses vare sig kunna ”läka” eller gå vidare. Diskursen har redan dikterat villkoren för dessa kvinnors förhållningssätt till brottet. Om de avviker kommer de otvivelaktigt att ifrågasättas.

Vi har haft ambitionen att placera in vårt arbete, och att söka införliva våra teser, inom forskningsfältet för socialt arbete och genusvetenskap. Vi vill framhålla att det skulle kunna vara gynnsamt att dekonstruera synen på kvinnlig sexualitet även i relation till, och inom, en diskurs rörande våldtäkt. Om normer för sexualitet i större utsträckning kunde omvandlas till att handla om medgivande och kommunikation, samt innefatta en kvinnlig sexualitet som är lika tydlig som den manliga, skulle det i rättssalar bli ohållbart att argumentera för att uppsåt hos mannen inte kunde styrkas då han inte förstått att hans berusade, stillaliggande och tysta kvinnliga partner inte ville ha sex med honom. Det skulle inte kunna godtas som ett medgivande. Som vi ser det handlar det inte om att inhämta ett ”medgivande” tidigare på kvällen baserat på kvinnans framtonig eller på ett löfte om delad hemgång. Medgivande måste ske kontinuerligt, i stunden, med ord och med kropp. Så länge vare sig män eller kvinnor vet, eller ens har en aning om, vad det kvinnliga ”kroppliga medgivandet” skulle kunna vara är vi utom blickfånget för en förändring av rådande, hegemoniskt präglade, heterosexuella praktik. Om vi istället började lyfta fram olika erfarenheter inom kvinnokollektivet med avseende på

sexuella preferenser, lust och upphetsning skulle detta eventuellt kunna manifesteras i en kvinnosexualitet med en betydligt större bredd. En rörelse- och handlingsfrihet som omöjligen skulle kunna undgå att underlätta för den våldtagna kvinnan som sådan.

Källförteckning

Amesty (2004). *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer. En sammanställning av situationen i Sverige*. Stockholm: Amnesty.

Andersson, Ulrika (2004). *Hans (ord) eller hennes: En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Lund: Bokbox Förlag.

Arnmark, Rosemarie och Eriksson, Marie (1996). *Att hantera livet efter en våldtäkt: Kris och läkning, praktiska tips*. Uppsala: International Tryck.

Burr, Viviane (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routhledge.

Butler, Judith (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.

Butler, Judith (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of sex*. New York: Routledge.

Butler, Judith (2006). *Genus ogjort: Kropp, begär och möjlig existens*. Översättning, Karin Lindeqvist. Norge: Norstedts Akademiska Förlag.

Börjesson, Mats (2003). *Diskurser och konstruktioner: En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.

Connell, R W (1995). *Maskuliniteter*. Bokförlaget Daidalos AB: Göteborg.

Connell, R W (1987). *Gender and Power: Society, the person and sexual politics*. Cambridge: Polity Press.

Eduards, Maud (2002). *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Kristianstad: Liber AB.

Eliasson, Mona (1997). *Mäns våld mot kvinnor. En kunskaps översikt om kvinnomisshandel*

och våldtäkt, dominans och kontroll. Stockholm: Natur och Kultur.

Fairclough, Norman (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research.* New York: Routledge.

Foucault, Michel (1993). *Diskursens ordning: Installationsföreläsning vid Collage de France den 2 december 1970.* Stockholm: Symposium.

Gemzöe, Lena (2002). *Bildas Ismer: Feminism.* Stockholm: Bilda Förlag.

Granström, Görel, Manneqvist, Ruth & Weinehall, Katarina (red) (2006). *Brottsoffer: ansvar och konsekvenser: Ett viktinologiskt forskningsseminarium i Umeå den 22 november 2005.* Umeå: Juridiska, Institutionen, Umeå universitet.

Granström, Görel (red) (2004). *Den onda cirkeln: Om brottsoffer, genus och rätten.* Uppsala: Uppsala Publ.

Grände, Josefin (2005). *"Jag kallade det aldrig för våldtäkt": Att möta våldtagna kvinnor.* Stockholm: ROKS.

Hedlund, Eva et al. (1983). *Våldtäktskrisen: En bruksbok för socialarbetare, poliser, sjukvårdspersonal, jurister, anhöriga och andra som kommer i kontakt med våldtagna kvinnor.* Stockholm: Liber Förlag.

Hedlund, Eva, Lundmark, Birgitta och Lundmark, Gunilla (1979). *Våldtäktskliniken: Möta och arbeta med våldtäktsproblem.* Stockholm: Bokförlaget Prisma

Holme, Idar Magne D & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder.* Lund: Studentlitteratur.

Jeffner, Stina (1998). *Liksom våldtäkt, typ: Om ungdomars förståelse av våldtäkt.* Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.

Laclau, Ernesto och Mouffe, Chantal (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a*

radical democratic politics. London: Verso.

Lövkrona, Inger (red) (2001). *Mord misshandel och sexuella övergrepp: Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Lund: Nordic Academic Press

Mattsson, Tina (2005). *I viljan att göra det normala: En kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Malmö: Égalité.

May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Thurén, Torsten (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.

Trost, Jan (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Wendt Höjer, Maria (2002). *Rädslans politik: Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber ekonomi.

Wennstam, Katarina (2002). *Flickan och skulden: En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Smedjebacken: Albert Bonniers Förlag.

Winter Jörgensen, Marianne och Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys: Som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.